

تحلیل اثرات توسعه گردشگری در بافت‌های تاریخی (نمونه مورد مطالعه: محله دباغان قزوین)

عاطفه بابائی

کارشناسی ارشد طراحی شهری، گروه شهرسازی، دانشکده معماری و شهرسازی، دانشگاه بین‌المللی امام خمینی (ره)، قزوین، ایران (نویسنده مسئول: Babayisaghar78@gmail.com)

مقاله پژوهشی

تاریخ دریافت: 1404-10-09

تاریخ بازنگری: 1405-01-16

تاریخ پذیرش: 1405-02-08

چکیده

توسعه گردشگری در بافت‌های تاریخی یکی از راهبردهای مؤثر ارتقای کیفیت فضایی، اقتصادی و اجتماعی محسوب می‌شود، اما تحقق آن مستلزم درک دقیق ادراک و تجربه جامعه محلی است. هدف این پژوهش، تبیین الگوی ادراک ساکنان محله تاریخی دباغان قزوین نسبت به توسعه گردشگری و شناسایی ابعاد مرتبط در سطوح کالبدی، اقتصادی، اجتماعی و فرهنگی است. پژوهش حاضر با رویکرد کیفی تفسیری و از طریق مصاحبه‌های نیمه‌ساختاریافته انجام شد. جامعه پژوهش شامل ساکنان و کسبه محله دباغان بود که با روش نمونه‌گیری هدفمند و گلوله‌برفی ۳۲ نفر انتخاب شدند. تحلیل داده‌ها با استفاده از نرم‌افزار MAXQDA و در سه مرحله کدگذاری باز، محوری و گزینشی انجام شده است. در مرحله کدگذاری باز، ۵۲۱ کد اولیه استخراج شد، سپس با کدگذاری محوری این کدها به ۷ مقوله اصلی شامل «نگرش به میراث و حفظ بافت»، «رضایت از امکانات شهری»، «ارتقای امنیت و ایمنی»، «حفاظت از هویت فرهنگی»، «مشارکت اجتماعی»، «تقویت ظرفیت‌های اقتصادی گردشگری» و «دیدگاه نسبت به مشاغل محلی» سازمان‌دهی گردید و در نهایت، از طریق کدگذاری گزینشی، یک مقوله نهایی شکل گرفت با عنوان «ارتقای یکپارچه ابعاد اقتصادی، اجتماعی، فرهنگی و کالبدی محله مبتنی بر توسعه گردشگری». یافته‌ها نشان داد که ادراک ساکنان یک الگوی چندبعدی هم‌افزا را دنبال می‌کند که در آن بهبود وضعیت اقتصادی، تقویت تعاملات اجتماعی، حفاظت فرهنگی و ارتقای کیفیت کالبدی به‌طور هم‌زمان عمل می‌کنند. نوآوری پژوهش در ارائه این الگوی مفهومی تجربی و تحلیل دقیق ابعاد ادراک جامعه محلی است که می‌تواند چارچوبی کاربردی برای سیاست‌گذاری و مدیریت گردشگری در بافت‌های تاریخی مشابه فراهم کند.

کلمات کلیدی: بافت‌های تاریخی، ساکنان محلی، گردشگری، محله دباغان قزوین

گردشگری به عنوان یکی از صنایع متنوع و پویا در جهان طی دهه‌های اخیر رشد قابل توجهی داشته و امروزه تقریباً ۱۱ درصد از مشاغل جهانی را به خود اختصاص داده است (Prados-Castillo et al., 2023). نظریه پردازان بر این باورند که صنعت گردشگری، به عنوان یکی از بزرگ‌ترین و درآمدزاترین صنایع معاصر، نقشی محوری در اقتصاد جهانی ایفا کرده و بخش عمده‌ای از درآمد بسیاری از کشورها را تأمین می‌کند. (Kim et al., 2020) اهمیت این صنعت در سال‌های اخیر به‌ویژه با کاهش درآمدهای نفتی، بیش از پیش برای کشورهایمانند ایران آشکار شده و نقشی اساسی در ارتقای اشتغال، افزایش تولید ملی و تحقق توسعه پایدار دارد (Khatami Nejad et al., 2022). در این میان، یافته‌های پژوهشی نشان می‌دهد که کیفیت تجربه گردشگران و رفتار مقصدهای گردشگری با سطح رفاه و کیفیت زندگی جوامع محلی ارتباط معناداری دارد (Taleb et al., 2023). یکی از دلایل این ارتباط، نقش عناصر فرهنگی به عنوان محرک جذب گردشگر است؛ به گونه‌ای که تنوع در سنت، پوشاک، غذا، موسیقی، صنایع دستی و معماری، فرهنگ و جامعه میزبان را به کانون توجه تبدیل کرده و این امر عاملی مهم در توسعه گردشگری به شمار می‌آید (Jalalian & Beiki, 2023). بر همین اساس، در شهرهای تاریخی، گردشگری به عنوان یکی از شاخص‌ترین کارکردها مطرح است و مراکز تاریخی شهری به دلیل ارزش‌های فرهنگی و هویتی خود به مهم‌ترین مقصد گردشگری در سطح شهرها تبدیل شده‌اند (Szromek et al., 2021; Körmeçli, 2024). تغییرات ساختاری شهرها و حضور گردشگران در بافت‌های تاریخی نه تنها به توسعه زیرساخت‌های شهری کمک کرده، بلکه موجب افزایش شناخت هویت شهری و ارتقای پویایی فضایی شده است (Kuzulugil et al., 2023). از این رو گردشگری امروزه به ابزاری مؤثر برای احیای بافت‌های تاریخی و فرهنگی تبدیل گردیده است (Li et al., 2025; Hsu et al., 2024). با وجود این ظرفیت‌ها، ایران تاکنون از پتانسیل‌های گردشگری خود به‌طور کامل بهره‌برداری نکرده و همین امر موجب شده کشورهای منطقه مانند امارات و ترکیه سهم بیشتری از گردشگران بین‌المللی، حتی گردشگران ایرانی، را جذب کنند (Khatami Nejad et al., 2022). به‌رغم تنوع گسترده چشم‌اندازها و اقلیم‌های ایران، بخش بزرگی از ظرفیت‌های گردشگری کشور به دلیل نبود برنامه‌ریزی جامع، ضعف در سیاست‌گذاری و عدم هماهنگی میان اجزای ساختاری نظام گردشگری، هنوز به‌طور مؤثر مورد بهره‌برداری قرار نگرفته است (Javdan et al., 2024). در این میان، بافت تاریخی محله دباغان قزوین نیز واجد چنین ویژگی‌هایی است و به‌رغم برخورداری از ظرفیت‌های ارزشمند گردشگری، تاکنون بهره‌برداری مؤثری از این قابلیت‌ها صورت نگرفته است. وجود بناها و عناصر تاریخی متعدد نظیر کاروانسراها، حمام‌های کهن، آب‌انبارها و دیگر ابنیه واجد ارزش فرهنگی، دباغان را به یکی از توانمندترین محدوده‌های شهری برای توسعه گردشگری فرهنگی و تاریخی تبدیل کرده است؛ با این حال بسیاری از این فضاها امروزه به شکل متروکه، نیمه‌فعال یا رها شده درآمده‌اند و بخش قابل توجهی از کاربری‌های ارزشمند خود را از دست داده‌اند. برخی از کاروانسراها به محل پارک خودرو، انبار یا کاربری‌های نامتجانس بدل شده و فضای محله نیز در مواردی به عرصه جمع‌آوری ضایعات تبدیل گردیده است؛ وضعیتی که نه تنها مانع شکل‌گیری جریان‌های گردشگری، بلکه موجب تضعیف کیفیت محیطی و هویتی بافت شده است. این در حالی است که بهره‌گیری اصولی از ظرفیت‌های موجود، می‌تواند بستر توسعه اقتصادی، اجتماعی و فرهنگی محله را فراهم آورده و نقش آن را در شبکه گردشگری شهر قزوین بازتعریف کند. بنابراین، ضرورت بازاندیشی در وضعیت موجود و ارتقای زیرساخت‌ها، خدمات، مدیریت کاربری‌ها و سامان‌دهی فضاهای تاریخی، بیش از پیش احساس می‌شود. از این رو پژوهش حاضر با رویکرد کیفی، با هدف تحلیل و ارزیابی توسعه گردشگری در بافت تاریخی دباغان، ضمن پاسخ به این سؤال که ادراک ساکنان از توسعه گردشگری در بافت تاریخی دباغان دارای چه ابعادی است؛ به ارائه راهکارهایی برای احیای کارکردهای فرهنگی، تاریخی و گردشگری این محدوده می‌پردازد که بتواند زمینه ارتقای کیفیت محیطی، تقویت هویت مکانی و ایجاد ارزش افزوده پایدار را برای محله و شهر فراهم سازد.

۲. پیشینه نظری و تجربی

در ادامه، پژوهش حاضر به بررسی پیشینه نظری و تجربی مرتبط با توسعه گردشگری در بافت‌های تاریخی و نقش آن در احیای کالبدی، ارتقای کیفیت محیط شهری و تقویت مشارکت اجتماعی می‌پردازد.

۱.۲. گردشگری

واژه «گردشگری» (Tourism) از کلمه انگلیسی Tour به معنای گردش و سفر گرفته شده و ریشه آن به واژه Turns بازمی‌گردد که مفهوم حرکت رفت و برگشتی بین مبدأ و مقصد را دارد؛ این اصطلاح ابتدا از زبان یونانی وارد اسپانیایی شد، سپس به فرانسوی و در نهایت به انگلیسی راه یافت (Ziari & Ariankia, 2025). گردشگری در اصل یک پدیده تاریخی است که از گذشته‌های دور در جوامع انسانی وجود داشته و با گذر زمان و مراحل مختلف تاریخی، به تدریج شکل و ساختار کنونی خود را یافته است (Hatami Nejad et al., 2024). در واقع، گردشگری عبارت است از سفر به مقصدی جذاب با هدف کسب تجربه‌های منحصر به فرد و افزایش رضایت و خوشی فرد (Rana et al., 2025) و شامل مجموعه فعالیت‌هایی است که افراد هنگام سفر به خارج از محل سکونت خود برای استراحت، کار یا اهداف دیگر انجام می‌دهند (Popescu et al., 2024). این پدیده چندبعدی و گسترده، از زوایای مختلف مورد بررسی قرار گرفته و تعاریف متنوعی از آن توسط پژوهشگران و سازمان‌های مختلف ارائه شده است (Yanan et al., 2024; Koo et al., 2023). علاوه بر این، گردشگری به‌عنوان ابزاری برای باززنده‌سازی شهری نیز شناخته می‌شود (Jimura, 2021) و به‌طور فرامرزی عمل می‌کند و با تعاملات بین‌المللی، جریان سرمایه، انسان و فرهنگ را در مناطق مختلف پیوند می‌دهد که در نتیجه اثرات اقتصادی، اجتماعی و فرهنگی متنوعی را به همراه دارد (Alejziak, 2023; Babaei et al., 2023).

۲.۲. گردشگری در بافت تاریخی

توسعه گردشگری شهری در بافت‌های تاریخی، فرآیندی چندلایه و پیچیده است که شامل تعامل گسترده میان ذینفعان مختلف می‌شود و در این میان، دولت‌های محلی به‌عنوان بازیگران اصلی، مسئول هدایت بازسازی فضا و تدوین سیاست‌های مرتبط هستند (Zhu et al., 2023; Sari et al., 2024). بافت‌های تاریخی نه‌تنها مقصدهای کلیدی گردشگری میراث فرهنگی به شمار می‌روند (Li et al., 2025)، بلکه بنیان و جوهره فرهنگ شهری را شکل داده و تاریخ تحول شهر را ثبت می‌کنند؛ این بافت‌ها بستری برای تداوم فرهنگ زنده و میراث ارزشمند فراهم می‌آورند که بازتاب‌دهنده هویت منحصر به فرد شهر است (Wang et al., 2023; Garcia, 2021). توسعه گردشگری در چنین بافت‌هایی می‌تواند ضمن بهبود زیرساخت‌ها، معابر و خدمات تفریحی محله‌ها، کیفیت زندگی ساکنان را ارتقاء بخشد و فرهنگ محلی را حفظ کند (Brunt & Courtney, 1999)؛ به‌گونه‌ای که گردشگری به‌عنوان ابزاری مؤثر برای توزیع مجدد عملکردهای شهری و افزایش پویایی بافت‌ها عمل می‌کند (Yu et al., 2021) و به تقویت تصویر مثبت شهرهای مدرن و ارتقای جایگاه اقتصادی آن‌ها کمک می‌کند (Kumar, 2017). برای جلب تأیید ذینفعان و تضمین توسعه پایدار، ضروری است تعادل میان «حفاظت» و «توسعه»، که دو محور اصلی توسعه گردشگری در بافت‌های تاریخی هستند، برقرار شود (Zhang, 2004). علاوه بر این، توسعه گردشگری در بافت‌های تاریخی باید با حس مسئولیت اجتماعی همراه باشد و بر عدالت و مشارکت ساکنان تأکید کند تا فرصت‌های کسب درآمد برای آن‌ها نیز فراهم گردد (Yu et al., 2021).

۳.۲. مزایای گردشگری

گردشگری تأثیر مثبت و پایدار بر رشد اقتصادی بلندمدت دارد (Destek & Aydın, 2022; Eyuboglu, 2020) و مطالعات متعددی (Dastranj et al., 2018; Li et al., 2024; Cárdenas-García & Alcalá-Ordoñez, 2023)

نقش آن را در ایجاد منافع اقتصادی چشمگیر، تولید درآمد، ایجاد اشتغال و کاهش فقر تأیید کرده‌اند (Altinkaya et al., 2024; Deller, 2010; Scheyvens & Russell, 2012; Li et al., 2018; Scheyvens & Hughes, 2019; Lv, 2019; Antonakakis et al., 2019; Cárdenas García & Pulido Fernández, 2019) با بهبود زیرساخت‌های سلامت، کارآفرینی، توانمندسازی جوامع محلی، امنیت، فرصت‌های تفریحی و کیفیت مسکن، کیفیت زندگی ساکنان را ارتقا می‌دهد (Cho & Kim, 2024; Kalla & Metaxas, 2024; Ateljevic, 2017; Cárdenas García et al., 2015; Khodapanah, 2023; Mamirkulova et al., 2020) ارزش خارجی را فراهم می‌سازد (King et al., 2024; Uğur & Akbıyık, 2020). گسترش صنعت گردشگری باعث رونق صنایع خدماتی مرتبط مانند اقامت، رستوران‌ها، حمل‌ونقل، راهنمایی تور و فروش سوغات می‌شود که به‌طور مستقیم فرصت‌های شغلی محلی را افزایش داده و سطح زندگی ساکنان را ارتقا می‌دهد (Dai & Zhang, 2024). این اشتغال‌ها شامل فعالیت‌های مستقیم و غیرمستقیم در مهمان‌نوازی و اقامت، حمل‌ونقل، سرگرمی، فرهنگ، پذیرایی، خرده‌فروشی و خدمات جانبی مانند راهنماهای تور، برنامه‌ریزان رویداد، مترجمان و عکاسان نیز می‌شود (Brida et al., 2020; Nguyen et al., 2021). به‌طور کلی، گسترش فعالیت‌های گردشگری زمینه‌ساز پویایی اقتصادی و اجتماعی است (Abbasi et al., 2019; Fernandez et al., 2020; Koo et al., 2023; Maxim, 2023). به علاوه در مقاصد شهری، گردشگران بخش قابل توجهی از سفر خود را به فعالیت‌های فرهنگی اختصاص می‌دهند؛ از بازدید موزه‌ها و قدم‌زدن در بافت تاریخی گرفته تا تجربه برنامه‌های هنری و زندگی روزمره ساکنان. این تعاملات فرهنگی نه‌تنها شناخت عمیق‌تر از شهر و غنای تجربه گردشگری را فراهم می‌آورد (Ebejer, 2023)، بلکه علاقه به معماری محلی، تلاش‌های حفاظتی و احیای مقاصد در معرض خطر را تشویق می‌کند و به پایداری میراث فرهنگی کمک می‌نماید (Dai & Zhang, 2023; Sasithradevi et al., 2024; Zhang, 2024). این فرآیند همچنین فرصت‌های تعامل میان گردشگران و ساکنان محلی را افزایش داده، روابط و حس تعلق اجتماعی را تقویت کرده و ظرفیت‌های محلی و فرهنگی را رشد می‌دهد (Ebejer, 2023; Grah et al., 2020).

توسعه گردشگری در بافت تاریخی زمانی اثربخش خواهد بود که با بهبود زیرساخت‌های ارتباطی، فناوری و خدماتی همراه شود؛ این امر نه‌تنها بهره‌وری سیستم گردشگری را افزایش می‌دهد، بلکه وضعیت اقتصادی-فضایی بافت را ارتقا داده و ارزش مکانی آن را افزایش می‌دهد. ارتقای زیرساخت‌ها و خدمات، بهبود شرایط کالبدی و زیست‌محیطی بافت موجود و ارتقای کیفیت زندگی ساکنان را به همراه دارد و منافع گردشگری را از سطح بازدیدکنندگان فراتر برده و به جامعه محلی نیز گسترش می‌دهد. سیستم حمل‌ونقل نیز بخشی ضروری از صنعت گردشگری و پیش‌شرط توسعه پایدار در هر منطقه به شمار می‌رود (Currie & Falconer, 2014; Szymanska et al., 2021). زیرساخت‌های گردشگری و حمل‌ونقل با یکدیگر مرتبط بوده و از نظر اقتصادی سودمند هستند (Chen et al., 2021; Haller et al., 2021; Nenavath, 2023) و عامل کلیدی در جذب گردشگران محسوب می‌شوند (Virkar & Mallya, 2018). ارتقای کیفیت حرکت و دسترسی، شامل بهبود ترافیک محله، روشنایی مناسب، مبلمان شهری، کفپوش‌های استاندارد، آرام‌سازی تقاطع‌ها و تأمین امکانات حمل‌ونقل متنوع، نیازهای گردشگران را به‌طور مؤثر تأمین می‌کند (Nazarabadian & Gahremani, 2023). سایر عوامل رفاهی شامل خدمات بهداشتی، تسهیلات تبادل ارز، مسیرها و حمل‌ونقل مناسب، تنوع و کیفیت غذایی، شرایط اقامتی و خدمات جانبی، رفاه گردشگران در مقصد را تضمین می‌کنند (Nazarabadian & Gahremani, 2024). در این راستا، امنیت و گردشگری دو عامل مرتبط و دارای رابطه مستقیم هستند؛ بدون وجود امنیت، سفر رخ نمی‌دهد و تمرکز بر گردشگری در محیط ناامن بی‌فایده است (Nazarabadian & Gahremani, 2024). بنابراین تقویت زیرساخت‌های امنیتی و خدمات پشتیبان در بافت تاریخی، علاوه بر ایجاد شرایط ایمن برای گردشگران، به بهبود کیفیت محیط و ارتقای کارکردهای جاری بافت منجر شده و خود به‌عنوان یکی از مزایای توسعه گردشگری شناخته می‌شود.

وانگ (۲۰۲۵) در مقاله‌ای با عنوان «مسیر احیا محلات تاریخی شهری در چارچوب ادغام فرهنگ و گردشگری» به بررسی راهکارهای توسعه و احیای محلات تاریخی از منظر ادغام فرهنگی و گردشگری پرداخت و نشان داد که ادغام فرهنگ و گردشگری می‌تواند علاوه بر حفظ میراث فرهنگی، نقش اقتصادی و اجتماعی محلات تاریخی را نیز تقویت کند. نتایج مقاله حاکی از آن است که موفقیت این ادغام مستلزم طراحی برنامه‌های احیا و حفاظت همسو با نیازهای گردشگران، ارتقای کیفیت فضاهای عمومی، تقویت هویت فرهنگی محلی و ایجاد تعامل مثبت میان ساکنان و بازدیدکنندگان است. یافته‌ها تأکید دارند که راهکارهای تلفیقی فرهنگی و گردشگری می‌توانند به احیای فعال و پایدار بافت‌های تاریخی کمک کنند و ارزش‌های فرهنگی و اجتماعی این محلات را برای نسل‌های آینده حفظ نمایند. مقاله همچنین بر اهمیت برنامه‌ریزی استراتژیک و رویکرد میان‌رشته‌ای در ادغام فرهنگی و گردشگری تأکید دارد تا توسعه گردشگری در بافت‌های تاریخی تنها یک ابزار اقتصادی نباشد بلکه فرایندی چندبعدی در راستای حفاظت، توسعه و ارتقای کیفیت زیست اجتماعی و فرهنگی جامعه محلی فراهم آورد (Wang, 2025).

یانگ و لیو (۲۰۲۵) در مقاله‌ای با عنوان «استراتژی‌های توسعه پایدار ادغام فرهنگ و گردشگری در بافت تاریخی تیانزفانگ، شانگهای» به بررسی راهبردهای حفظ و توسعه پایدار گردشگری فرهنگی در یک محله تاریخی پرداختند. پژوهش نشان داد که افزایش تجاری‌سازی بدون توجه به اصالت فرهنگی می‌تواند تجربه گردشگران را کاهش دهد و موجب ایجاد تضاد میان انتظار و واقعیت بازدید شود. نتایج مقاله تأکید می‌کند که توسعه گردشگری فرهنگی باید با حفظ ارزش‌های فرهنگی، تقویت هویت محله، مدیریت فعالیت‌های تجاری و به‌کارگیری راهبردهای مدیریتی و دیجیتال همراه باشد تا هم تجربه بازدیدکنندگان ارتقا یابد و هم پایداری بافت تاریخی حفظ شود. این مطالعه چارچوبی تحلیلی ارائه می‌دهد که مکانیزم‌های تأثیرگذار بر تجربه گردشگران را شناسایی کرده و راهکارهایی عملی برای مدیریت و احیای محله‌های تاریخی پیشنهاد می‌کند (Yang & Liu, 2025).

کورمچلی (۲۰۲۴) در مقاله‌ای با عنوان «دسترسی‌پذیری گردشگری شهری در مناطق تاریخی: تحلیل سایت‌های ثبت شده میراث جهانی یونسکو در سافرانبولو» به بررسی نقش ساختار شهری و شبکه معابر در دسترسی گردشگران به بافت تاریخی پرداخت. نتایج نشان داد بخش‌هایی از بافت تاریخی که از یکپارچگی فضایی بالاتری برخوردارند، نقاط تمرکز رفت‌وآمد و فعالیت‌های گردشگری بیشتری دارند و می‌توانند به توسعه پایدار گردشگری کمک کنند. همچنین مشخص شد که ساختار معابر در مقیاس کلان شهری تأثیر بیشتری بر دسترسی و تجربه گردشگری دارد و شناخت فضایی عمومی منطقه پایین است، که نیاز به بهبود مسیرها و تجربه کاربری در بافت تاریخی را نشان می‌دهد. این مطالعه نشان می‌دهد که تحلیل کمی شبکه معابر می‌تواند به برنامه‌ریزی شهری و سیاست‌گذاری گردشگری در شهرهای تاریخی کمک کند و راهنمایی برای حفاظت و توسعه پایدار مناطق تاریخی ارائه دهد (Körmeçli, 2024).

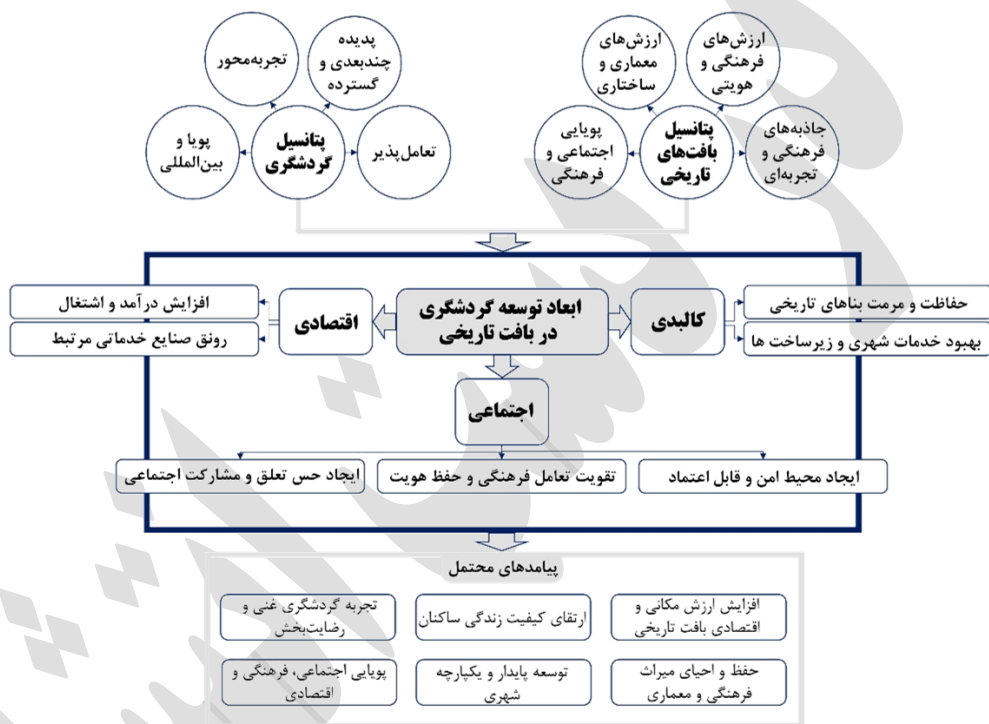
ابراهیم، باش و زکریا (۲۰۲۳) در مقاله‌ای با عنوان «میراث فرهنگی و گردشگری شهری در شهرهای تاریخی: مطالعه موردی ملاکا، مالزی و استانبول، ترکیه» به بررسی رابطه میان توزیع و تمرکز جاذبه‌های میراث فرهنگی و تجربه گردشگری شهری پرداختند. این پژوهش با تحلیل تطبیقی دو شهر تاریخی نشان داد که برنامه‌ریزی و مدیریت استراتژیک جاذبه‌های فرهنگی می‌تواند تجربه گردشگران را ارتقا دهد و به توسعه پایدار گردشگری در بافت‌های تاریخی کمک کند. نتایج مقاله تأکید می‌کند که حفظ هویت شهری، ترکیب عناصر تاریخی با عملکردهای معاصر و تمرکز بر اصالت فرهنگی، نقش مهمی در جذب گردشگران و ارتقای کیفیت تجربه گردشگری دارد. این مطالعه نشان می‌دهد که ادغام هوشمندانه میراث فرهنگی و توسعه گردشگری می‌تواند به پایداری اقتصادی، اجتماعی و فرهنگی شهرهای تاریخی کمک کند (Ibrahim, Bas & Zakariya, 2023).

عقل آراء، احمدزاده و پناهی (۲۰۲۴) در مقاله‌ای با عنوان «ارتقاء توسعه گردشگری مکان‌های تاریخی-فرهنگی شهری با بازآفرینی در بافت‌های تاریخی-فرهنگی (مطالعه موردی: منطقه ۸ شهر تبریز)» به بررسی نقش بازآفرینی شهری در ارتقای گردشگری بافت تاریخی-فرهنگی پرداختند. نتایج نشان داد که تمام عوامل بازآفرینی مورد بررسی رابطه معناداری با ارتقای گردشگری مکان‌های تاریخی-فرهنگی داشته‌اند؛ به طوری که عامل‌های اجتماعی-فرهنگی بیشترین اثر را داشته و پس از آن عوامل کالبدی، کیفیت معماری، اقتصادی و زیست‌محیطی به ترتیب در تأثیرگذاری قرار

گرفتند. یافته‌ها همچنین نشان دادند که منطقه ۸ تبریز با برخورداری از فرصت‌ها و نقاط قوت، پتانسیل ایجاد فضاهای سرزنده و مکان‌های گردشگرپسند در بافت تاریخی-فرهنگی را دارد و بازآفرینی شهری می‌تواند زمینه ارتقای گردشگری فرهنگی را فراهم سازد (Aghlara, Ahmadzadeh & Panahi, 2024). سلیمانیان و فنی (۲۰۲۱) در مقاله‌ای با عنوان «ارزیابی عوامل مؤثر بر گردشگری در بافت تاریخی با رویکرد بازآفرینی فرهنگ‌مبنا: مطالعه موردی شهر بابلسر» به بررسی نقش بازآفرینی فرهنگی در تقویت گردشگری پایدار در بافت تاریخی پرداختند نتایج نشان داد که بازآفرینی فرهنگ‌مبنا با حفظ ارزش‌های تاریخی، تقویت هویت فرهنگی محلی و توسعه صنایع خلاق، تجربه گردشگران را ارتقا می‌دهد و زمینه‌های جذب بیشتر بازدیدکنندگان و تقویت ظرفیت‌های گردشگری شهری را فراهم می‌کند. مقاله همچنین تأکید دارد که مدیریت یکپارچه و برنامه‌ریزی هدفمند در بافت تاریخی برای تحقق توسعه پایدار گردشگری ضروری است (Soleymanian & Fanni, 2021). حسینی تهرانی، رجبی و اقبالی (۲۰۲۰) در مقاله‌ای با عنوان «تحلیل عوامل مؤثر بر توسعه گردشگری بافت‌های باارزش تاریخی: مطالعه موردی منطقه ۱۲ تهران» به بررسی عوامل کلیدی توسعه گردشگری در بافت‌های تاریخی پرداختند. یافته‌های تحقیق نشان داد که عوامل امنیت، مدیریت منابع مالی و انسانی و تسهیلات رفاهی به ترتیب بیشترین تأثیر را در توسعه گردشگری این بافت دارند، به‌گونه‌ای که امنیت به‌عنوان مهم‌ترین عامل موفقیت توسعه گردشگری شناخته شد. همچنین تصویر ذهنی منطقه در رتبه چهارم قرار گرفت و بالاتر از عواملی مانند کیفیت جاذبه‌ها و دسترسی ارزیابی شد، که اهمیت ادراکات و برداشت ذهنی گردشگران از مقصد را برجسته می‌کند. این مطالعه تأکید می‌کند که حفظ و احیای بافت‌های تاریخی تنها با توجه به عوامل کلیدی اجتماعی، اقتصادی و امنیتی امکان‌پذیر است و رویکرد گردشگری تاریخی می‌تواند ابزار مؤثری در جهت ارتقای عملکرد و پایداری این بافت‌ها باشد (Hosseini Tehrani, Rajabi & Eghbali, 2020).

مطالعات پیشین نشان می‌دهد که توسعه گردشگری در بافت‌های تاریخی عمدتاً از منظر پیامدهای کالبدی، اقتصادی و مدیریتی مورد بررسی قرار گرفته است. بسیاری از پژوهش‌ها بر نقش گردشگری در احیای کالبدی، بهبود زیرساخت‌ها و تقویت پویایی اقتصادی تأکید داشته‌اند (Wang, 2025; Ibrahim et al., 2023; Aghlara et al., 2024)، در حالی که برخی دیگر بر ابعاد فضایی و ساختاری نظیر دسترسی‌پذیری و سازمان فضایی تمرکز کرده‌اند (Körmeçli, 2024). همچنین، دسته‌ای از مطالعات بر اهمیت حفاظت از هویت فرهنگی، مدیریت توسعه و برنامه‌ریزی راهبردی در پایداری گردشگری تأکید کرده‌اند (Fanni, 2021 & Liu, 2025; Soleymanian & Yang) و برخی نیز با رویکرد کمی، عواملی مانند امنیت، خدمات و مدیریت را به‌عنوان عوامل کلیدی توسعه گردشگری معرفی نموده‌اند (Hosseini Tehrani et al., 2020). با وجود این، اغلب این مطالعات گردشگری را از منظر ساختاری و مدیریتی بررسی کرده و کمتر به تحلیل عمیق ادراکات و تجربیات زیسته ساکنان محلی به‌عنوان یکی از ذینفعان اصلی پرداخته‌اند. علاوه بر این، بیشتر پژوهش‌ها ابعاد اقتصادی، کالبدی یا فرهنگی را به‌صورت مجزا بررسی نموده و فاقد رویکردی یکپارچه برای تحلیل هم‌زمان نقش گردشگری در ارتقای ابعاد کالبدی، اجتماعی، فرهنگی و اقتصادی بافت تاریخی، شامل کیفیت محیطی، امنیت، هویت فرهنگی، مشارکت اجتماعی و توانمندسازی اقتصادی، بر پایه دیدگاه ساکنان هستند. این خلأ، به‌ویژه در مطالعات کیفی مبتنی بر تحلیل تفسیری در مقیاس محله‌ای و در بافت‌های تاریخی ایران، محسوس است. بر این اساس، خلأ اصلی پژوهش‌های پیشین را می‌توان در فقدان یک چارچوب تحلیلی یکپارچه مبتنی بر ادراک ساکنان برای تحلیل نقش توسعه گردشگری و احیای پایدار بافت‌های تاریخی دانست. در همین راستا، پژوهش حاضر با اتخاذ رویکرد کیفی تفسیری و بهره‌گیری از تحلیل محتوای کیفی، به تحلیل عمیق ادراک ساکنان و کسبه محله تاریخی دباغان قزوین پرداخته است. نوآوری اصلی این پژوهش در ارائه یک مدل مفهومی مبتنی بر تجربه زیسته ساکنان و تحلیل نقش گردشگری به‌عنوان یک سازوکار چندبعدی در ارتقای یکپارچه ابعاد کالبدی، اجتماعی، فرهنگی و اقتصادی مبتنی بر تربه زیسته ساکنان در تقویت هویت فرهنگی، ارتقای کیفیت محیطی، افزایش امنیت، مشارکت اجتماعی و توانمندسازی اقتصادی در مقیاس محله‌ای است. این رویکرد، با عبور از نگاه تک‌بعدی و ساختارمحور، گردشگری را به‌عنوان یک فرآیند اجتماعی-فضایی و جامعه‌محور تدوین می‌کند که می‌تواند زمینه‌ساز بازآفرینی پایدار بافت‌های تاریخی باشد.

بر اساس مبانی نظری و پیشینه تحقیق، الگوی پیشنهادی توسعه گردشگری در بافت‌های تاریخی بر سه بعد اصلی کالبدی، اقتصادی و اجتماعی استوار است. یافته‌های مطالعات داخلی و خارجی نشان می‌دهد که پایداری توسعه گردشگری در چنین بافت‌هایی زمانی محقق می‌شود که به صورت هم‌زمان و هماهنگ به وضعیت کالبدی فضا، کارکردهای اقتصادی و پویایی‌های اجتماعی توجه شود؛ چراکه هر یک از این ابعاد، مجموعه‌ای از عوامل تقویت‌کننده و هم‌افزا را دربرمی‌گیرد که به شکل مستقیم بر جذابیت مقصد، کیفیت تجربه گردشگران، کارایی عملکردی بافت و بهبود شرایط زیست‌پذیری محله تأثیرگذار هستند.

شکل ۱: مدل مفهومی پژوهش

۳. روش‌شناسی

این پژوهش از نوع کاربردی با رویکرد کیفی-تفسیری طراحی شد و هدف آن تحلیل تأثیر توسعه گردشگری بر بافت تاریخی محله دباغان قزوین است. داده‌ها به دو روش جمع‌آوری شد: نخست، مطالعات کتابخانه‌ای و اسنادی شامل مقالات علمی، گزارش‌های شهری و اسناد مرتبط با گردشگری و بافت تاریخی که چارچوب نظری و زمینه پژوهش را فراهم کردند؛ دوم، مطالعات میدانی شامل مصاحبه‌های نیمه‌ساختاریافته با ساکنان و کسبه محله. طراحی سوالات مصاحبه بر اساس مدل مفهومی پژوهش انجام شد تا تمامی ابعاد اصلی تأثیر گردشگری پوشش داده شود و پس از بررسی و تأیید توسط صاحب‌نظران حوزه برنامه‌ریزی شهری و گردشگری انجام شد تا روایی محتوایی ابزار پژوهش تضمین گردد. سوالات کلیدی شامل موارد زیر بودند:

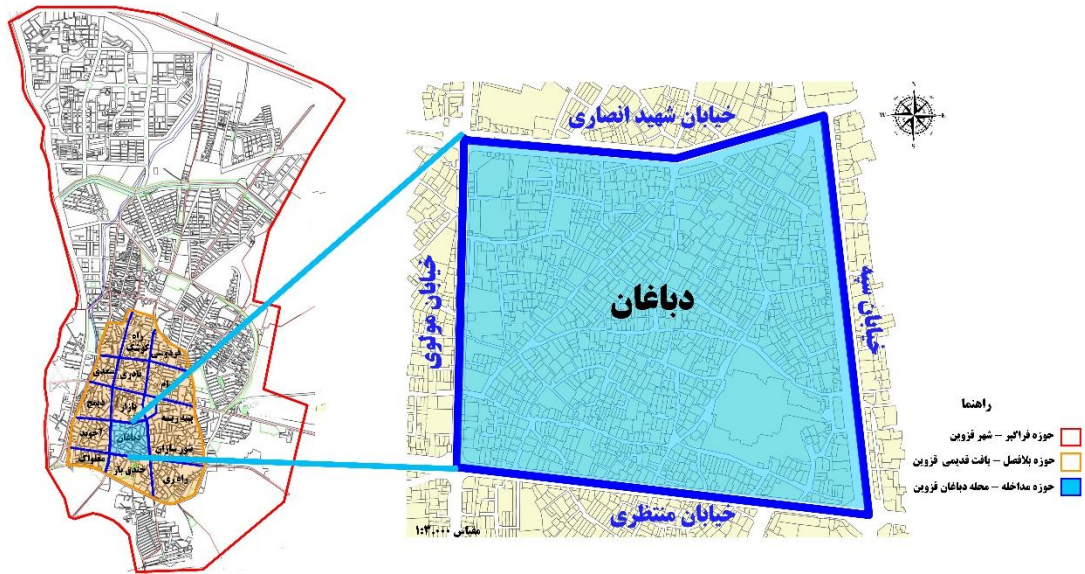
- ۱- از نظر شما گردشگری می‌تواند به احیای کالبدی و جلوگیری از فرسودگی بیشتر کمک کند؟ چگونه؟ ۲- به نظر شما توسعه گردشگری می‌تواند باعث ارتقای خدمات شهری و زیرساخت‌های محله (مانند حمل‌ونقل، روشنایی، مبلمان شهری و کیفیت معابر) شود؟ چرا؟ ۳- فکر می‌کنید حضور گردشگران در آینده می‌تواند امنیت محله را افزایش دهد یا کاهش دهد؟ چرا؟ ۴- تصور می‌کنید توسعه گردشگری چه تأثیری بر حفظ هویت فرهنگی و تاریخی خواهد داشت؟ ۵- اگر قرار باشد گردشگری در

محلّه شکل بگیرد، آیا ساکنان را آماده مشارکت و همراهی می‌دانید؟ ۶- از نظر شما توسعه گردشگری چه فرصت‌های اقتصادی جدیدی می‌تواند برای ساکنان محلّه ایجاد کند؟ ۷- در صورت توسعه گردشگری، تصور می‌کنید کدام نوع کسب‌وکارها می‌تواند در محلّه شکل بگیرد یا رونق پیدا کند؟

جامعه پژوهش شامل کلیه ساکنان و کسبه محلّه دباغان بود. نمونه‌گیری به روش هدفمند و با استفاده از تکنیک گلوله‌برفی انجام شد. انتخاب این روش به دلیل ماهیت کیفی پژوهش و ضرورت شناسایی افراد دارای تجربه زیسته، شناخت عمیق از محلّه و توانایی ارائه اطلاعات غنی و معتبر صورت گرفت. در این روش، مشارکت‌کنندگان اولیه افراد مطلع و ساکنان قدیمی محلّه بودند که پس از انجام مصاحبه، افراد دیگری را که دارای ویژگی‌های مورد نظر پژوهش بودند معرفی کردند و این فرآیند تا رسیدن به اشباع نظری ادامه یافت. مشارکت‌کنندگان در دامنه سنی ۲۰ تا ۶۰ سال قرار داشتند و شامل طیف متنوعی از گروه‌های اجتماعی از جمله ساکنان قدیمی محلّه، کسبه محلی، زنان خانه‌دار، سالمندان، جوانان و سایر ساکنان فعال محلّه بودند. این تنوع، امکان دستیابی به دیدگاه‌های چندجانبه و جامع درباره تأثیرات گردشگری را فراهم ساخت. در مجموع، ۳۲ مصاحبه نیمه‌ساختاریافته انجام شد که شامل ۳۰ مصاحبه اصلی و ۲ مصاحبه تکمیلی بود. این دو مصاحبه اضافی به منظور اطمینان از دستیابی به اشباع نظری و عدم استخراج کد یا مفهوم جدید انجام شد. مدت زمان هر مصاحبه بین ۳۰ تا ۴۵ دقیقه بود. مصاحبه‌ها پس از اخذ رضایت آگاهانه مشارکت‌کنندگان انجام شد و با اجازه آنان ضبط گردید. علاوه بر مصاحبه‌ها، مشاهدات و یادداشت‌های میدانی نیز توسط پژوهشگر ثبت شد و به‌عنوان داده‌های مکمل در فرآیند تحلیل مورد استفاده قرار گرفت تا درک عمیق‌تری از شرایط فضایی، اجتماعی و عملکردی محلّه حاصل شود و برای افزایش پایایی (قابلیت اعتماد) داده‌ها، از تکنیک بررسی اعضا (Member Checking)، مقایسه داده‌ها میان مصاحبه‌های مختلف و تحلیل بین‌موردی (Cross-Case Analysis) استفاده شد. تحلیل داده‌ها با استفاده از روش تحلیل محتوای کیفی انجام شد. این فرآیند شامل سه مرحله کدگذاری باز، محوری و گزینشی بود. در مرحله کدگذاری باز، متن مصاحبه‌ها به‌صورت خطبه‌خط بررسی شد و مفاهیم اولیه استخراج گردید که در مجموع ۵۲۱ کد اولیه شناسایی شد. در مرحله کدگذاری محوری، کدهای مشابه و مرتبط بر اساس ویژگی‌ها و روابط مفهومی در قالب ۷ مقوله محوری طبقه‌بندی شدند. در مرحله کدگذاری گزینشی، این مقولات در یک مقوله اصلی ادغام گردیدند و چارچوب مفهومی نهایی پژوهش استخراج شد. این فرآیند تحلیل با استفاده از نرم‌افزار MAXQDA انجام شد که امکان سازمان‌دهی، طبقه‌بندی و تحلیل نظام‌مند داده‌های کیفی را فراهم ساخت. این روش پژوهشی با تکیه بر داده‌های واقعی و مشارکت فعال جامعه محلی، امکان تحلیل جامع و علمی تأثیرات توسعه گردشگری بر کیفیت فضاهای شهری، تعاملات اجتماعی، هویت فرهنگی و فرصت‌های اقتصادی را فراهم می‌سازد.

۱.۳. محدوده پژوهش

محدوده مورد مطالعه پژوهش حاضر، محلّه تاریخی دباغان واقع در منطقه یک شهرداری قزوین است؛ محله‌ای که به‌عنوان هسته اولیه شکل‌گیری شهر قزوین شناخته می‌شود. بر اساس داده‌های سرشماری، جمعیت این محلّه حدود ۶۱۸۵ نفر است که بیانگر تداوم سکونت و حیات اجتماعی در این بافت تاریخی می‌باشد. محلّه دباغان از نظر میراث کالبدی، یکی از غنی‌ترین بخش‌های تاریخی قزوین محسوب می‌شود و بناهای ارزشمندی همچون سرای شاه، سرای گلشن، سرای اردکانی، حمام گلشن، آب‌انبار آقا، آب‌انبار مسجد جامع و مجموعه‌ای از بناهای تاریخی وابسته را در خود جای داده است. همچنین وجود مسجد جامع قزوین به‌عنوان یکی از شاخص‌ترین بناهای مذهبی-تاریخی کشور، بر اهمیت فرهنگی و معنایی این محلّه افزوده است با این حال، بخش قابل توجهی از این عناصر به دلیل فقدان کاربری متناسب، در معرض فرسودگی و متروک‌شدگی قرار دارند. از نظر موقعیت مکانی، این محلّه از شرق به خیابان سپه (یکی از قدیمی‌ترین خیابان‌های سنگ‌فرش‌شده ایران)، از شمال به خیابان شهید انصاری، از غرب به خیابان مولوی و از جنوب به خیابان منتظری محدود می‌شود. مجموعه این ویژگی‌ها، محلّه دباغان را به نمونه‌ای مناسب برای بررسی ظرفیت‌ها و چالش‌های توسعه گردشگری در بافت‌های تاریخی تبدیل کرده است.

شکل ۲: محدوده پژوهش

۴. یافته‌ها

بر اساس فرایند کدگذاری باز، محوری و گزینشی، مفاهیم استخراج‌شده در قالب طیفی از مؤلفه‌های مرتبط با توسعه گردشگری در بافت تاریخی سازمان‌دهی شدند. تحلیل مضمون نشان داد که ادراک ساکنان از پیامدهای گردشگری در سه سطح کالبدی، اجتماعی و اقتصادی شکل می‌گیرد و هر سطح دارای الگوهای معنایی مشخص و قابل ردیابی است. پس از تلفیق و طبقه‌بندی مفاهیم، هفت مقوله اصلی بر اساس سؤالات پژوهش صورت‌بندی شد که هر کدام با مجموعه‌ای از مقولات محوری همراه هستند. تحلیل تطبیقی مقولات اصلی نشان داد که ساکنان، توسعه گردشگری را به عنوان یک «فرایند ارتقادهنده یکپارچه ابعاد کالبدی، اجتماعی، فرهنگی و اقتصادی محله» درک می‌کنند؛ فرایندی که از طریق حفاظت کالبدی، ارتقای امکانات شهری، بهبود امنیت، صیانت از هویت فرهنگی، تقویت هم‌افزایی اجتماعی و گسترش فرصت‌های شغلی می‌تواند زمینه بهبود عملکرد و پویایی بافت تاریخی را فراهم آورد.

جدول ۱: مقولات محوری و اصلی

مقوله نهایی	مقوله اصلی	مقولات محوری	تعداد مقولات	ردیف
ارتقای یکپارچه ابعاد کالبدی، اجتماعی، فرهنگی و اقتصادی محله تاریخی مبتنی بر توسعه گردشگری	نگرش به میراث و حفظ بافت	احیای بناهای تاریخی، کنترل فرسودگی و آسیب‌دیدگی، بهبود کیفیت محیطی و منظر شهری،	۳	۱
	رضایت از امکانات شهری	مبلمان و تاسیسات شهری، حمل‌ونقل و دسترسی، خدمات رفاهی و تفریحی، تمیزی و نظم محیط	۴	۲
	ارتقای امنیت و ایمنی محله	نظارت و حضور فعال نیروهای انتظامی، روشنایی و امنیت معابر، مسیرهای امن و کنترل رفت‌وآمد، کاهش جرم و آسیب اجتماعی	۴	۳
	حفاظت از میراث فرهنگی و هویت محله	مرمت و حفاظت بناهای تاریخی، صیانت از ارزش‌های فرهنگی و میراث تاریخی، پایداری سبک زندگی - سنت‌ها و الگوهای رفتاری بومی	۳	۴
	مشارکت اجتماعی و هم‌افزایی	آمادگی برای همکاری در فعالیت‌های محله، علاقه به تصمیم‌گیری و برنامه‌ریزی جمعی، حمایت از پروژه‌های فرهنگی و گردشگری، آموزش و فرهنگ‌سازی مشارکتی	۴	۵

تقویت ظرفیت‌های اقتصادی گردشگری	افزایش فرصت‌های کسب درآمد، اشتغال غیررسمی و صنایع کوچک، سرمایه‌گذاری محلی و جذب گردشگر	۳	۶
دیدگاه نسبت به مشاغل محلی	توسعه بازار صنایع دستی و سوغات، خدمات فرهنگی - آموزشی و تفریحی، اقامتگاه‌ها و کافه - رستوران‌های سنتی	۳	۷

۵. بحث و تفسیر یافته‌ها

بر اساس فرایند تحلیل محتوای کیفی، داده‌های حاصل از ۳۲ مصاحبه نیمه‌ساختاریافته طی مراحل کدگذاری باز، محوری و انتخابی بررسی شد. هدف این روند آن بود که ادراک و تجربه مشارکت‌کنندگان درباره ابعاد گوناگون ارتقای یکپارچه ابعاد کالبدی، اجتماعی، فرهنگی و اقتصادی محله تاریخی دباغان مبتنی بر توسعه گردشگری، از سطح داده‌های خام به ساختاری نظام‌مند و قابل استناد تبدیل شود. فرایند تحلیل نشان داد که پاسخ‌ها ضمن برخورداری از الگوهای مشترک در حوزه‌های نگرش، نیاز، فرصت و تهدید، دارای تمایزات معنایی مبتنی بر ویژگی‌های اجتماعی، محیطی و تاریخی محله نیز بوده‌اند؛ بنابراین تحلیل محتوا امکان شناسایی معناهای نهفته، روابط درونی میان مفاهیم و الگوهای فکری مشارکت‌کنندگان را فراهم کرد.

در ادامه، نتایج تحلیل برای هر یک از هفت پرسش پژوهش، به صورت مجزا گزارش شده است. برای هر پرسش، ابتدا مضمون‌های محوری و سپس مضمون اصلی تشریح می‌شود و در گام بعد، با استناد به گزیده‌هایی از گفتار مشارکت‌کنندگان، پیوند منطقی میان داده‌ها و یافته‌ها نشان داده شده است. این گزیده‌ها مستقیماً از متن مصاحبه‌ها استخراج شده‌اند و نقش آن‌ها برجسته‌سازی صدای جامعه محلی و تقویت قابلیت اتکای نتایج است؛ به طوری که خواننده بتواند سیر حرکت از ادراک زیسته افراد به ساختار نظری پژوهش را به وضوح دنبال کند.

(۱) نگرش به میراث و حفظ بافت: اغلب پاسخ‌دهندگان تأکید دارند که حضور گردشگران و فعالیت‌های مرتبط با آن می‌تواند موجب «مرمت و بازسازی بناهای تاریخی»، «سامان‌دهی فضاهای رهاشده»، «بهسازی معابر»، «جلوگیری از تخریب و تغییر کاربری نامناسب» و در نهایت «بازگرداندن هویت کالبدی» به محله شود. از نگاه مشارکت‌کنندگان، فرسودگی کالبدی ناشی از بی‌توجهی و نبود سرمایه‌گذاری است و توسعه گردشگری به دلیل جذب سرمایه‌های بخش خصوصی و عمومی، نقش چشمگیری در جلوگیری از ادامه فرسودگی و عاملی برای بازگرداندن چرخه سرمایه، توجه نهادی و اعتبار نمادین به فضا می‌دانند. به طور مشخص، کاروانسراها، حمام‌ها و آب‌انبارها به عنوان بناهای شاخص در ذهن مشارکت‌کنندگان برجسته هستند و یکی از اولین منافذ نفوذ گردشگری به کالبد محله تلقی می‌شوند. افزون بر این، ساکنان احساس می‌کنند که توسعه گردشگری نه تنها کالبد، بلکه «منظر شهری»، «نظم محیط» و «قابلیت استفاده عمومی» فضاها را بهبود می‌بخشد. این نگاه نشان می‌دهد که گردشگری برای آن‌ها تنها یک فعالیت اقتصادی نیست، بلکه نوعی مکانیزم بازگرداندن ارزش فضا و حفاظت کالبدی به شمار می‌رود. این داده‌ها با مطالعات قبلی مطابقت دارد که گردشگری می‌تواند به عنوان محرکی برای حفاظت فعال میراث فرهنگی عمل کند و توجه نهادهای شهری و سرمایه‌گذاران را به حفظ ارزش‌های تاریخی جلب نماید (Wang, 2025; Körmeçli, 2024).

"... به نظر من، با گردشگری بناهای تاریخی از متروکه بودن درمی‌آید. شهرداری مجبور میشه بهشون رسیدگی کنه ارزش اونا میره بالا ملک و املاک محله هم با ارزش‌تر میشه و محله قشنگ‌تر هم میشه ..." (میلاد، ۲۹ ساله)

(۲) رضایت از امکانات شهری: پاسخ‌های مشارکت‌کنندگان نشان می‌دهد که «زیرساخت» و «تجهیزات شهری» یکی از اصلی‌ترین دغدغه‌ها و انتظارات ساکنان است. نبود کف‌سازی استاندارد، ضعف روشنایی، کمبود مبلمان شهری، نارسایی مسیرهای دسترسی و مشکلات عبور و مرور، عوامل تضعیف‌کننده کیفیت محیط از نگاه مردم است. تحلیل داده‌ها نشان داد که حضور گردشگران باعث

توجه به بهبود زیرساخت‌های شهری می‌شود. این یافته با نظریه‌های توسعه گردشگری شهری همخوانی دارد که گردشگری را عاملی مؤثر در ارتقای کیفیت خدمات و بازتوزیع منابع شهری می‌دانند (Yu et al., 2021; Kuzulugil et al., 2023). در واقع ساکنان گردشگری را به‌عنوان ابزاری برای بازتعریف جایگاه محله در ساختار تصمیم‌گیری شهری ادراک می‌کنند. مسئله اصلی برای آنان صرفاً کمبود زیرساخت نیست، بلکه «حاشیه‌نشینی نهادی» محله در تخصیص منابع شهری است. از این منظر، گردشگری نقش یک اهرم چانه‌زنی را ایفا می‌کند که می‌تواند توجه مدیریتی و سرمایه عمومی را به محله جلب کند. بنابراین، رضایت از امکانات شهری در اینجا نتیجه مستقیم ارتقای زیرساخت نیست، بلکه پیامد ارتقای موقعیت نمادین و کارکردی محله در نظام شهری است. این تحلیل نشان می‌دهد که در ذهن ساکنان، گردشگری با ارتقای عدالت فضایی و افزایش پاسخگویی مدیریتی پیوند خورده است.

"... وقتی پای گردشگری وسط باشه، بودجه بیشتری به محله اختصاص می‌دن و شهرداری مجبور می‌شه مثلاً خیابونارو رو درست کنه. الان از بعضی کوچه‌ها ماشین سخت ازش رد می‌شه، یا خدمات رسانی اینا هم بیشتر میشه ... " (زهره ۲۷ ساله)

۳) ارتقای امنیت و ایمنی محله: در ذهن پاسخ‌دهندگان، رابطه‌ای مستقیم میان امنیت و گردشگری وجود دارد. اکثریت معتقدند که حضور افراد بیرونی، افزایش آلودگی، نظارت اجتماعی و فعالیت‌های رسمی، موجب کاهش جرم، کنترل رفت‌وآمدهای مشکوک و تقویت روشنایی و نظارت انتظامی می‌شود. این نتیجه با مفهوم امنیت در گردشگری پایدار همسوست، که بر تقویت حضور اجتماعی و ارتقای نظارت طبیعی تأکید دارد (Khodapanah, 2023; Hosseini Tehrani, Rajabi & Eghbali, 2020; Nazarabadian & Gahremani, 2024). تحلیل پاسخ‌ها نشان می‌دهد که امنیت در ادراک ساکنان، مفهومی اجتماعی-فضایی است و نه صرفاً انتظامی. آنان افزایش حضور انسانی و جریان مداوم فعالیت را سازوکارهای تولید امنیت می‌دانند. به بیان دیگر، گردشگری از طریق «فعال‌سازی فضا» موجب کاهش نقاط کور اجتماعی و تقویت نظارت غیررسمی می‌شود. حتی نگرانی‌های مطرح‌شده نیز نشان‌دهنده حساسیت نسبت به مدیریت جریان گردشگر است، نه رد اصل حضور آن. این امر بیانگر آن است که امنیت در این محله بیش از آنکه به کنترل رسمی وابسته باشد، به زنده‌بودن فضا و تعامل اجتماعی وابسته است. بنابراین، گردشگری به‌عنوان عامل تقویت‌کننده پویایی فضایی، در ذهن مردم معادل با افزایش ایمنی اجتماعی تلقی می‌شود.

"... به نظر من امنیت بیشتر می‌شه، چون وقتی رفت‌وآمد زیاد بشه، حضور پلیس و نیرو انتظامی بیشتر می‌شه، یا بعضی کوچه‌ها بعد غروب خیلی خلوت می‌شن. گردشگرها اینو برطرف می‌کنن. البته که اگر تعداد افراد غریبه کنترل نشه، شاید ناامنی بیاره، ولی اگر مدیریت باشه، مثبت می‌شه و خوبه و ... " (آقای بابایی، ۵۳ ساله)

۴) حفاظت از میراث فرهنگی و هویت محله: پاسخ‌دهندگان به شدت به هویت تاریخی محله آگاهند و ارزش میراث ملموس و ناملموس خود را به‌خوبی تشخیص می‌دهند. در واقع هویت تاریخی برای ساکنان یک سرمایه فرهنگی بالفعل است، اما بقای آن وابسته به دیده‌شدن و ارزش‌گذاری بیرونی است. باور غالب این است که گردشگری یک ابزار «تثبیت‌کننده هویت» است، زیرا باعث افزایش توجه عمومی، حفاظت از بناها، بازگشت کاربری‌های اصیل و به‌عنوان فرآیند «بازاعتباربخشی نمادین» عمل می‌کند. مشارکت‌کنندگان احساس می‌کنند که میراث فرهنگی کاروانسراها، آب‌انبارها، مسجد جامع و حمام‌های قدیمی تنها از طریق گردشگری قابل احیاست؛ یعنی حضور بازدیدکنندگان موجب بازتعریف اهمیت تاریخی محله در مقیاس شهری و فرامحلی می‌شود و در غیر این صورت روند زوال ادامه خواهد یافت. همچنین پیوند میان میراث ملموس (بناها) و ناملموس (آیین‌ها، خوراک، هنر) بیانگر آن است که ساکنان هویت را پدیده‌ای یکپارچه می‌دانند. بنابراین گردشگری نه تهدید هویت، بلکه سازوکاری برای بازتولید و انتقال آن به نسل‌های آینده تلقی می‌شود. این نگرش نشان می‌دهد که مردم توسعه گردشگری را در چارچوب «تقویت سرمایه فرهنگی» فهم می‌کنند. این یافته‌ها با نظریه‌های توسعه گردشگری فرهنگی همخوانی دارد، که تأکید می‌کنند

تجربه گردشگری باید در راستای حفاظت از هویت محلی و تقویت سرمایه فرهنگی جامعه باشد (Yang & Liu, 2025; Ibrahim et al., 2023; Wang, 2025).

"... گردشگری باعث می‌شود به ارزش تاریخی بناها توجه بشود و مردم حس کنن اینجا مهمه. الان بعضی مردم فکر می‌کنن خیلی از ساختمان‌های قدیمی بی‌ارزش‌اند ولی وقتی بهشون توجه بشود و مردم بیان ارزشش برمی‌گرده. البته که کنارش باید به هنر و خوشنویسی هم توجه بشود که این سنت‌ها هم حفظ بشن..." (آقای حسن‌پور، ۳۷ ساله)

(۵) مشارکت اجتماعی و هم‌افزایی: اغلب پاسخ‌دهندگان مشارکت اجتماعی را ضروری می‌دانند و معتقدند که حضور مردم در تصمیم‌گیری و اجرای برنامه‌ها شرط موفقیت گردشگری است. این نتیجه با اصول گردشگری جامعه‌محور همسوست که مشارکت فعال ساکنان را برای تحقق توسعه پایدار ضروری می‌داند (Yu et al., 2021; Alejziak, 2023). یافته‌ها حاکی از آن است که ظرفیت مشارکت در سطح نگرشی وجود دارد، اما در سطح ساختاری فعال نشده است. درعین‌حال، اشاره شده است که ساکنان نیازمند آموزش، راهنمایی و انگیزه اقتصادی هستند تا مشارکت فعال‌تری داشته باشند. مردم رویکردی مثبت نسبت به مشارکت دارند و بسیاری از آن‌ها تجربه همکاری اجتماعی، حل مسائل محلی، آگاهی تاریخی و میل به حفاظت دارند؛ اما تأکید می‌کنند که ساختار مدیریتی و سازوکارهای رسمی مشارکت باید فراهم شود. این نگاه نشان می‌دهد که مشارکت اجتماعی قابلیت بالفعل دارد، اما بالفعل‌سازی آن وابسته به ابزارهای رسمی، اعتمادسازی، آموزش و برنامه‌ریزی است. حضور نسل جوان در این گفتمان نشان‌دهنده وجود پتانسیل پویای اجتماعی است که در صورت فراهم‌شدن بستر نهادی می‌تواند به هم‌افزایی محلی منجر شود.

"... بله. خیلی‌ها دنبال کار هستند. اگر آموزش باشد، مشارکت خیلی زیاد می‌شود. تا حالا کسی جدی سراغ مردم نیامده، اگر بیاید، همکاری می‌شود و فقط هم بزرگسالا نیستن که همکاری کنن به نظرم جوونا و نوجوونا هم خیل علاقه دارن..." (مهديه، ۳۳ ساله)

(۶) تقویت ظرفیت‌های اقتصادی گردشگری: کلیه پاسخ‌ها حکایت از آن دارد که مردم توسعه گردشگری را مستقیماً با «افزایش درآمد»، «اشتغال»، «کسب‌وکارهای کوچک»، «سرمایه‌گذاری محلی»، «ورود گردشگر»، «فروش محصولات محلی» و «ایجاد جریان نقدینگی» مرتبط می‌دانند. این با پژوهش‌های اقتصادی گردشگری مطابقت دارد که گردشگری در بافت‌های تاریخی می‌تواند به عنوان محرکی برای توسعه اقتصادی محله عمل کند (Altinkaya et al., 2024; Dai & Zhang, 2024; Cárdenas-García & Alcalá-Ordoñez, 2023). مشارکت‌کنندگان باور دارند که گردشگری می‌تواند بازارهای جدیدی برای صنایع دستی، خوراکی‌های سنتی، اقامتگاه‌ها، تولیدات خدماتی و صنایع کوچک ایجاد کند. این موضوع به‌ویژه برای قشر متوسط‌روبه‌پایین اهمیت دارد و نقش گردشگری در توانمندسازی اقتصادی خانوارها برجسته است. از نگاه مردم، گردشگری فرصتی برای جلوگیری از مهاجرت جوانان، ایجاد مشاغل خانواده‌محور و احیای سرمایه‌های رهاشده محلی است. بنابراین اقتصاد گردشگری در اینجا کارکردی چندلایه دارد: هم معیشتی، هم اجتماعی و هم فضایی

"... وقتی به اینجا رسیدگی بشود و جذب گردشگر انجام بشود باعث میشه که ورودی مردم زیاد شه و هزینه کنن و این هزینه وارد زندگی مردم بشود. همزمان هم به سری فرصت کاری پیش میاد برای مردم و خیلی از وونا از بیکاری هم درمیان..." (علیرضا، ۲۳ ساله)

(۷) دیدگاه نسبت به مشاغل محلی: یافته‌ها نشان می‌دهد که مشارکت‌کنندگان مشاغل پیشنهادی را عمدتاً در سه حوزه تقسیم می‌کنند: صنایع دستی و فرهنگی (خوشنویسی، صنایع سنتی قزوین)، خدمات گردشگری (اقامتگاه بوم‌گردی، کافه و رستوران سنتی، تور محلی)، و کسب‌وکارهای خرد (خوراکی‌های محلی، سوغات، تولیدات خانگی). طبقه‌بندی مشاغل پیشنهادی نشان

می‌دهد که ساکنان الگوی توسعه اقتصادی را متناسب با مزیت‌های فرهنگی-تاریخی محله تصور می‌کنند. این امر بیانگر وجود درک تطبیقی از ظرفیت‌های بومی است. این با مطالعات پیشین همخوانی دارد که گردشگری فرهنگی باعث توسعه کسب‌وکارهای محلی در محله می‌شود (Soleymanian & Fanni, 2021; Brida et al., 2020). تأکید بر صنایع دستی، خوراک سنتی و کاربری‌های فرهنگی نشان می‌دهد که مردم به دنبال الگویی از اقتصاد گردشگری هستند که با هویت محله هم‌راستا باشد، نه جایگزین آن. این هم‌راستایی میان اقتصاد و فرهنگ، نشانه‌ای از تمایل به توسعه درون‌زا و مبتنی بر منابع محلی است. همچنین، وجود کاروانسراها و حمام‌های قدیمی فرصتی برای شکل‌گیری کاربری‌های فرهنگی و خدماتی جدید فراهم می‌کند. پاسخ‌ها نشان می‌دهد که مردم بازار گردشگری را «واقعی» و «دست‌یافتنی» می‌دانند و ایده کسب‌وکار را به‌عنوان بخش جدایی‌ناپذیر توسعه محله تلقی می‌کنند.

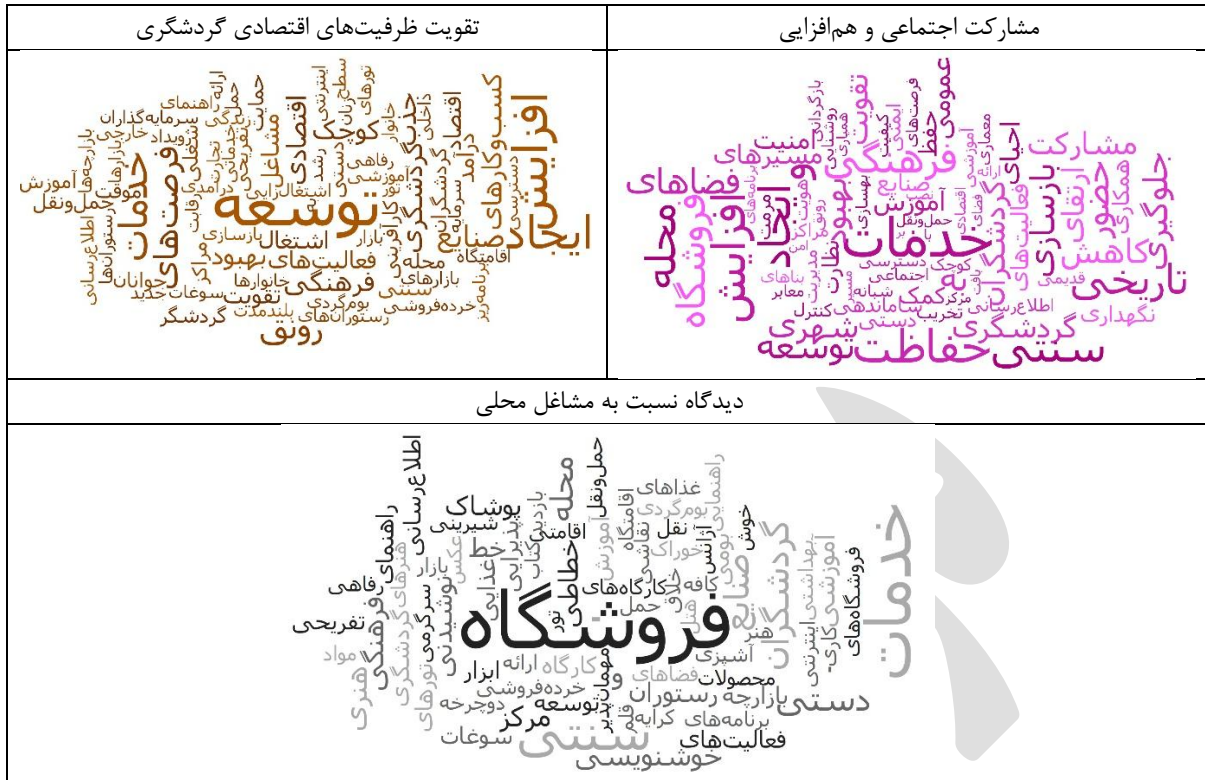
"... از خیلی زاویه‌ها خوب میشه کلا مثلا فروش صنایع دستی و هنری مثل آثار خوشنویسی و نقاشی، باز کردن اقامتگاه بوم‌گردی و مسافرخونه و رستوران، یا حتی برای خانم‌ها میتونه خیلی خوب باشه مثل فروش شیرینی‌های خونگی و غذاهای سنتی ..."
(علی اکبر، ۴۲ ساله)

به‌منظور درک الگوی توزیع و تمرکز مفاهیم استخراج‌شده از داده‌های کیفی، پراکنش کدهای حاصل از تحلیل مصاحبه‌ها مورد بررسی قرار گرفت. در مجموع، فرایند کدگذاری منجر به استخراج ۵۲۱ کد اولیه از متن مصاحبه‌های نیمه‌ساختاریافته شد که بازتاب‌دهنده تنوع ادراکات، تجربه‌های زیسته و تأکیدهای معنایی مشارکت‌کنندگان نسبت به موضوع پژوهش است. تحلیل پراکنش کدها امکان شناسایی میزان فراوانی، تمرکز مفهومی و شدت تکرار مضامین را فراهم می‌سازد و نشان می‌دهد کدام حوزه‌های موضوعی از منظر مشارکت‌کنندگان برجستگی بیشتری داشته‌اند شکل ۳، پراکنش و توزیع کدهای استخراج‌شده از مصاحبه‌ها را نشان می‌دهد.

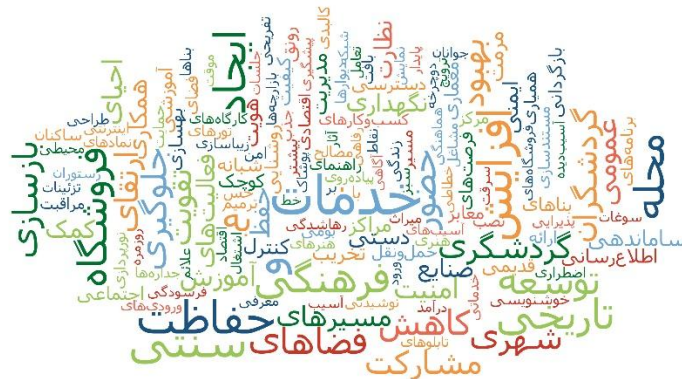
Code System	سوال 7	سوال 6	سوال 5	سوال 4	سوال 3	سوال 2	سوال 1	SUM
دیدگاه نسبت به مشاغل محلی	1							1
اقامتگاه‌ها و کافه - رستوران‌های سنتی	15							15
توسعه بازار صنایع دستی و سوغات	29							29
خدمات فرهنگی - آموزشی و تفریحی	28							28
تقویت ظرفیت‌های اقتصاد گردشگری		1						1
اشتغال غیررسمی و صنایع کوچک		30						30
افزایش فرصت‌های کسب درآمد		34						34
سرمایه‌گذاری محلی و جذب گردشگر		9						9
مشارکت اجتماعی و هم‌افزایی			1					1
ادگی برای همکاری در فعالیت‌های محله			27					27
حمایت از پروژه‌های فرهنگی و گردشگری			26					26
لاقه به تصمیم‌گیری و برنامه‌ریزی جمعی			14					14
آموزش و فرهنگ‌سازی مشارکتی			8					8
حفاظت از میراث فرهنگی و هویت محله				1				1
ت از ارزش‌های فرهنگی و میراث تاریخی				29				29
مرمت و حفاظت بناهای تاریخی				24				24
زندگی - سنت‌ها و الگوهای رفتاری بومی				21				21
ارتقای امنیت و ایمنی محله					1			1
نظارت و حضور فعال نیروهای انتظامی					24			24
روشنایی و امنیت معابر					15			15
کاهش جرم و آسیب اجتماعی					20			20
مسیرهای امن و کنترل رفت‌وآمد					21			21
رضایت از امکانات شهری						1		1
میلان و تاسیسات شهری						16		16
حمل‌ونقل و دسترسی						14		14
خدمات رفاهی و تفریحی						24		24
تمیزی و نظم محیط						13		13
نگرش به میراث و حفظ بافت							1	1
احیای بناهای تاریخی							31	31
کنترل فرسودگی و آسیب دیدگی							23	23
بهبود کیفیت محیطی و منظر شهری							19	19
SUM	73	74	76	75	81	68	74	521

شکل ۳: پراکنش کدهای مصاحبه‌ها

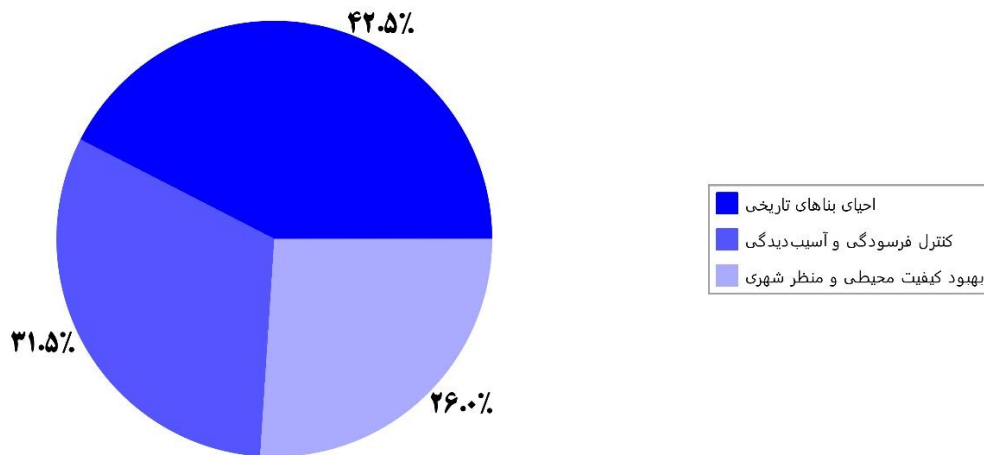
در ادامه، به منظور ارائه تصویری کلی از مفاهیم و الگوهای زبانی غالب در مجموعه مصاحبه‌ها، ابرواژه‌های از پرتکرارترین واژگان استخراج شد. این ابرواژه، بدون تفکیک محورها، بازتاب‌دهنده جهت‌گیری کلی ادراکات و دغدغه‌های ساکنان نسبت به توسعه گردشگری در بافت تاریخی محله دباغان است و پرتکرارترین آن شامل ایجاد فضاهای سنتی، حضور گردشگران، بهبود مشارکت، توسعه امنیت و افزایش خدمات فرهنگی است.

شکل ۴: پرتکرارترین واژگان تمامی مصاحبه‌ها

در ادامه، با هدف مقایسه و تبیین شدت و اهمیت نسبی مقوله‌های محوری در هر یک از محورهای پژوهش، نمودارهای فراوانی کدها به صورت مجزا برای هر محور مورد تحلیل قرار می‌گیرند. این تحلیل امکان شناسایی مقوله‌های محوری غالب و تشخیص آن دسته از موضوعاتی را فراهم می‌سازد که از منظر مشارکت‌کنندگان، بیشترین مسئله‌مندی، نیاز یا مطالبه را در هر محور به خود اختصاص داده‌اند. بدین ترتیب، اولویت‌های ادراکی ساکنان در هر بعد به صورت شفاف و قابل مقایسه نمایان می‌شود.

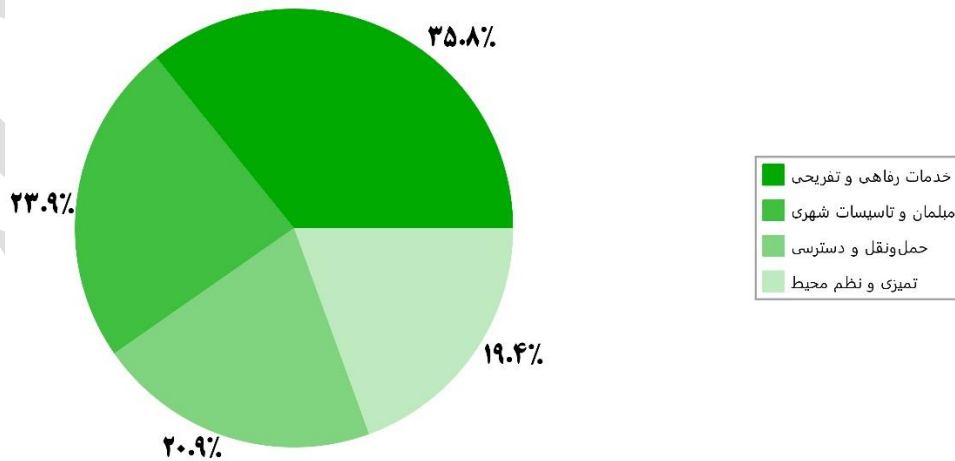
نگرش به میراث و حفظ بافت

شکل ۵: نمودار محور نگرش به میراث و حفظ بافت

مقوله محوری «احیای بناهای تاریخی» ل با ۴۲.۵ درصد بیشترین سهم را در محور «نگرش به میراث و حفظ بافت» دارد و نشان دهنده اهمیت حفاظت کالبدی و منظر شهری از دید ساکنان است. این یافته‌ها حاکی از دو نکته اصلی است: اول، گردشگری به عنوان محرکی برای مرمت و بازسازی بناهای شاخص محله عمل می‌کند؛ دوم، احیای بناها صرفاً جنبه فیزیکی ندارد، بلکه نمادی از تثبیت هویت فرهنگی و تقویت حس تعلق اجتماعی است. این تمرکز معنایی تأکید می‌کند که توسعه گردشگری موفق باید با حفاظت کالبدی و توجه به ارزش‌های فرهنگی هم‌راستا باشد تا پذیرش جامعه محلی و پایداری بافت تاریخی تضمین شود.

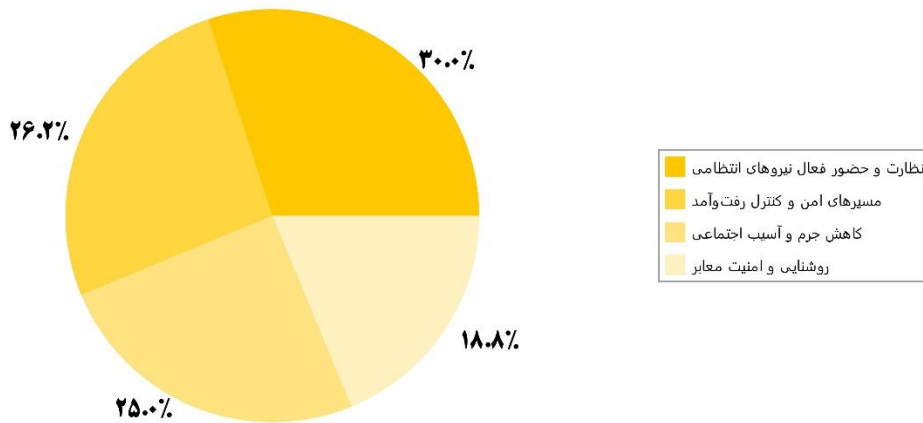
رضایت از امکانات شهری

شکل ۶: نمودار محور رضایت از امکانات شهری

مقوله محوری «خدمات رفاهی و تفریحی» با ۳۵.۸ درصد بیشترین سهم را در محور «رضایت از امکانات شهری» دارد و نشان می‌دهد ساکنان، ارتقای کیفیت زیرساخت‌ها و امکانات شهری را مهم‌ترین انتظار خود از توسعه گردشگری می‌دانند. ورود گردشگران موجب بهبود مسیرها، روشنایی، مبلمان شهری و امکانات رفاهی می‌شود و در نتیجه رضایت از کیفیت زندگی و تعاملات اجتماعی افزایش می‌یابد. این یافته تأکید می‌کند که گردشگری نه تنها یک فعالیت اقتصادی، بلکه محرکی برای ارتقای زیرساخت‌ها و رفاه عمومی است و موفقیت توسعه گردشگری مستلزم توجه همزمان به نیازهای کالبدی و اجتماعی محله است.

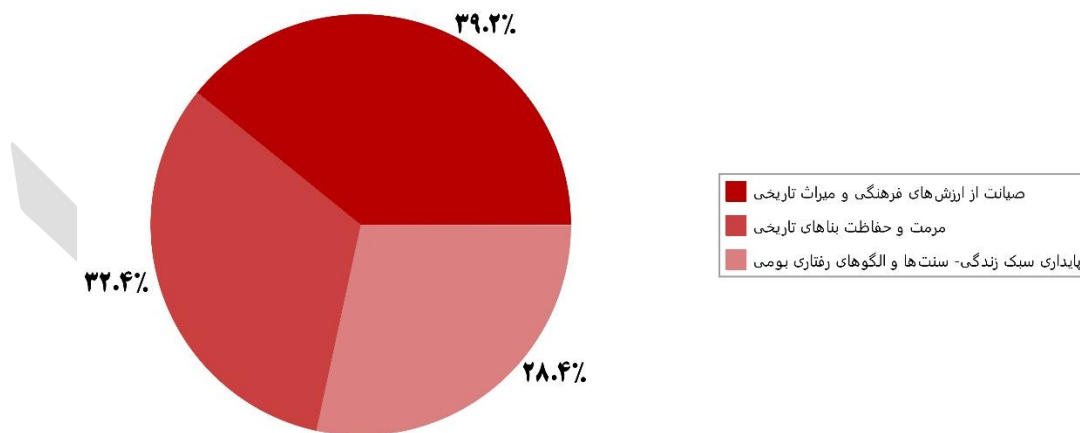
ارتقای ایمنی و امنیت محله

شکل ۷: نمودار محور ارتقای ایمنی و امنیت محله

مقوله محوری «نظارت و حضور فعال نیروهای انتظامی» با ۳۰ درصد بیشترین سهم را در محور «ارتقای ایمنی و امنیت محله» دارد و نشان می‌دهد ساکنان، امنیت را یکی از پیامدهای مهم توسعه گردشگری می‌دانند. افزایش حضور گردشگران و فعالیت‌های مرتبط، همراه با نظارت اجتماعی و اقدامات انتظامی، موجب کاهش جرم و آسیب اجتماعی و ارتقای امنیت ذهنی و اجتماعی می‌شود. این یافته تأکید می‌کند که گردشگری می‌تواند عاملی مؤثر در ایجاد محیط امن و پایدار برای ساکنان باشد، به شرط مدیریت مناسب و نظارت هدفمند.

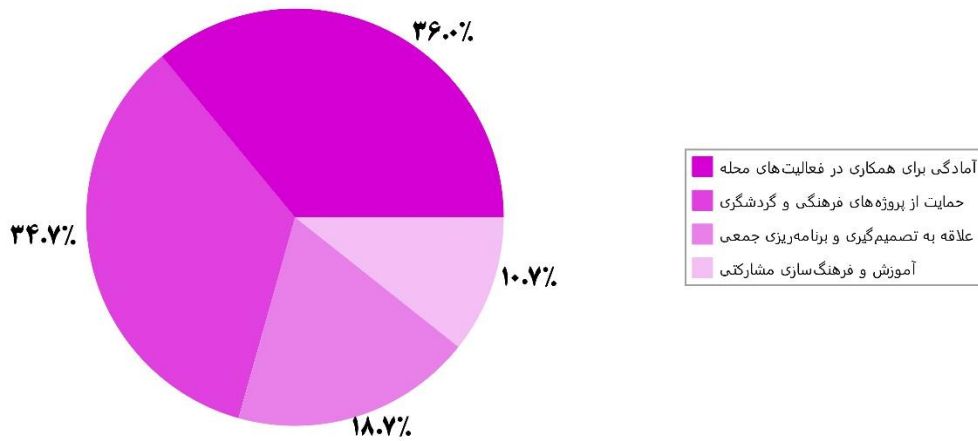
حفاظت از میراث فرهنگی و هویت محله

شکل ۸: نمودار محور حفاظت از میراث فرهنگی و هویت محله

مقوله «صیانت از ارزش‌های فرهنگی و میراث تاریخی» با ۳۹.۲ درصد بیشترین سهم را در محور «حفاظت از میراث فرهنگی و هویت محله» دارد و نشان می‌دهد ساکنان توسعه گردشگری را ابزاری برای تثبیت هویت فرهنگی و حفظ میراث ملموس و ناملموس می‌دانند. از نگاه آنان، گردشگری نه تنها باعث احیای بناها و مکان‌های تاریخی می‌شود، بلکه فرهنگ و سبک زندگی محلی، سنت‌ها و مهارت‌های بومی را نیز زنده نگه می‌دارد. این تمرکز معنایی حاکی از آن است که هرگونه برنامه گردشگری موفق باید با حفاظت فرهنگی همسو باشد تا هم پذیرش جامعه محلی تضمین شود و هم استمرار ارزش‌های هویتی محله حفظ گردد.

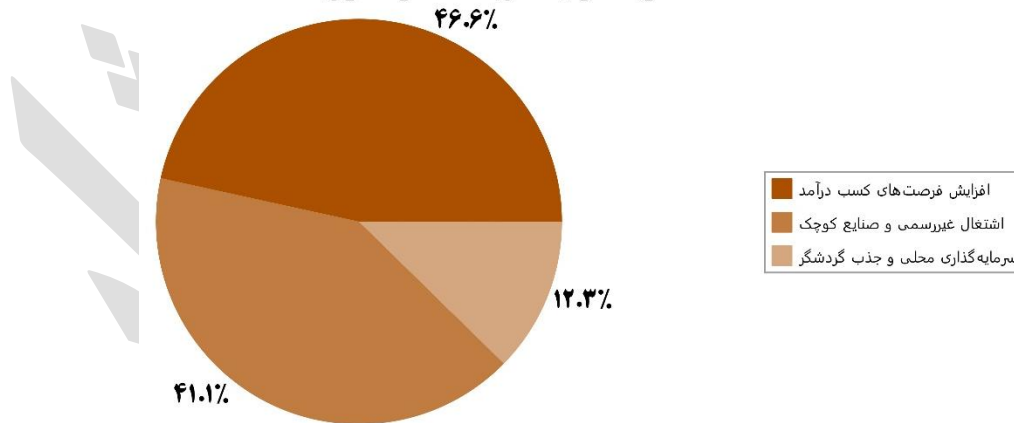
مشارکت اجتماعی و هم‌افزایی

شکل ۹: نمودار محور مشارکت اجتماعی و هم‌افزایی

مقوله محوری «آمادگی برای همکاری در فعالیت‌های محله» با ۳۶ درصد بیشترین سهم را در محور «مشارکت اجتماعی و هم‌افزایی» به خود اختصاص داده است که بیانگر وجود سرمایه اجتماعی بالقوه در میان ساکنان است. این یافته نشان می‌دهد جامعه محلی نه تنها نسبت به توسعه گردشگری رویکردی مثبت دارد، بلکه آمادگی ذهنی و عملی برای مشارکت در فرآیندهای برنامه‌ریزی و اجرای فعالیت‌ها را نیز داراست. برجسته‌شدن این مقوله حاکی از آن است که موفقیت گردشگری در بافت تاریخی بیش از هر چیز به فعال‌سازی سازوکارهای رسمی مشارکت، اعتمادسازی نهادی و ایجاد بسترهای همکاری محلی وابسته است؛ به گونه‌ای که مشارکت مردمی می‌تواند از یک ظرفیت بالقوه به یک نیروی محرک توسعه تبدیل شود.

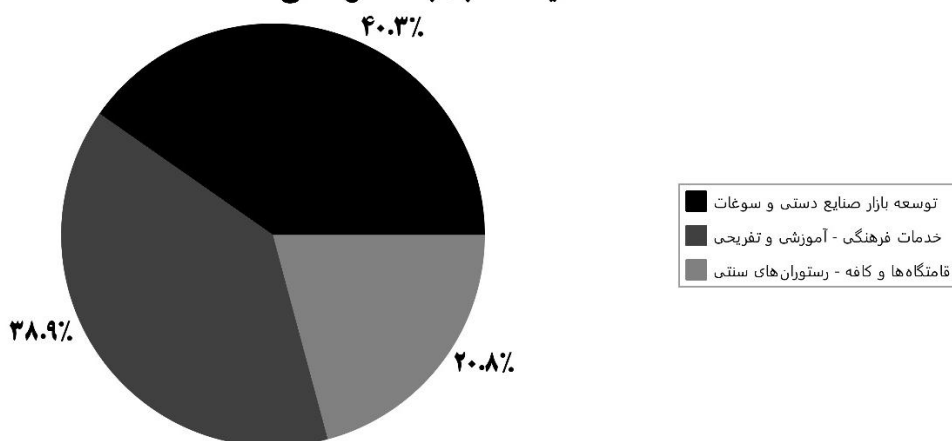
تقویت ظرفیت‌های اقتصادی گردشگری

شکل ۱۰: نمودار محور تقویت ظرفیت‌های اقتصادی گردشگری

مقوله محوری «افزایش فرصت‌های کسب درآمد» با ۴۶.۶ درصد بیشترین سهم را در محور «تقویت ظرفیت‌های اقتصادی گردشگری» دارد که نشان‌دهنده غلبه نگاه معیشت‌محور در ادراک ساکنان نسبت به توسعه گردشگری است. این تمرکز بالا بیانگر آن است که گردشگری از منظر جامعه محلی، پیش از هر چیز به عنوان راهبردی برای بهبود وضعیت اقتصادی، جبران محدودیت‌های شغلی و ایجاد جریان پایدار درآمدی تلقی می‌شود. برجستگی این مقوله نشان می‌دهد که پذیرش و پایداری توسعه گردشگری در بافت تاریخی، به میزان توان آن در ایجاد منافع اقتصادی ملموس برای ساکنان وابسته است و بدون تحقق این کارکرد، سایر ابعاد کالبدی و فرهنگی نیز با چالش مواجه خواهند شد.

دیدگاه نسبت به مشاغل محلی

شکل ۱۱: نمودار محور دیدگاه نسبت به مشاغل محلی

مقوله محوری «توسعه بازار صنایع دستی و سوغات» با ۴۰.۳ درصد بیشترین سهم را در محور «دیدگاه نسبت به مشاغل محلی» دارد که بیانگر ترجیح ساکنان به مشاغلی هم‌راستا با هویت تاریخی و فرهنگی محله است. این یافته نشان می‌دهد جامعه محلی، گردشگری را فرصتی برای بازآفرینی اقتصاد بومی و تقویت کسب‌وکارهای هویت‌محور می‌داند؛ مشاغلی که ضمن ایجاد درآمد، به حفظ مهارت‌های سنتی و بازنمایی فرهنگ محلی کمک می‌کنند. برجستگی این مقوله حاکی از آن است که موفقیت توسعه گردشگری در بافت تاریخی، وابسته به حمایت از زنجیره ارزش صنایع دستی و سوغات و پیوند آن با بازار گردشگری است؛ رویکردی که می‌تواند هم‌زمان پایداری اقتصادی و فرهنگی محله را تضمین کند.

تحلیل هم‌زمان هفت محور اصلی پژوهش نشان می‌دهد که ادراک ساکنان از توسعه گردشگری در بافت تاریخی دباغان، در قالب یک الگوی «چندبعدی و درهم‌تنیده» شکل می‌گیرد. در این الگو، بعد اقتصادی به‌عنوان هسته مرکزی ادراکات ساکنان عمل می‌کند و افزایش فرصت‌های کسب درآمد، نقش محرک اولیه پذیرش گردشگری را ایفا می‌نماید. این محرک اقتصادی، به‌صورت متقابل با احیای کالبدی بناهای تاریخی، ارتقای خدمات و امکانات شهری و بهبود امنیت محله پیوند می‌خورد و زمینه باززنده‌سازی فضایی و اجتماعی بافت را فراهم می‌سازد. در سطح اجتماعی-فرهنگی، حفاظت از میراث فرهنگی و تقویت هویت محله، همراه با آمادگی ساکنان برای مشارکت و همکاری، نشان‌دهنده وجود سرمایه اجتماعی بالقوه‌ای است که می‌تواند به موتور اجرایی توسعه گردشگری تبدیل شود. هم‌زمان، تأکید بر توسعه مشاغل هویت‌محور مانند صنایع دستی و سوغات، بیانگر تمایل جامعه محلی به شکل‌گیری اقتصادی سازگار با ارزش‌های فرهنگی و تاریخی محله است. در مجموع، یافته‌ها نشان می‌دهد که توسعه گردشگری در بافت تاریخی دباغان تنها در صورتی می‌تواند به پایداری منجر شود که به‌عنوان یک فرایند یکپارچه تلقی گردد؛ فرایندی که منافع اقتصادی ملموس، حفاظت کالبدی و فرهنگی، ارتقای کیفیت زندگی و مشارکت فعال جامعه محلی را به‌طور هم‌زمان و متوازن دنبال کند. این الگو می‌تواند به‌عنوان چارچوبی راهبردی برای برنامه‌ریزی و سیاست‌گذاری گردشگری در بافت‌های تاریخی مشابه مورد استفاده قرار گیرد. در این چارچوب، راهبردهای پیشنهادی توسعه گردشگری در محله دباغان به شرح زیر ارائه می‌شود:

۱- ساماندهی عملکردی و کیفی بدنه خیابان سپه به‌عنوان محور اصلی گردشگری تاریخی: خیابان سپه به‌عنوان یکی از قدیمی‌ترین محورهای تاریخی کشور، ظرفیت ایفای نقش «محور نمایش هویت تاریخی و گردشگری» محله دباغان را دارد. هدایت تدریجی کاربری‌های بدنه این خیابان به سمت فعالیت‌های سازگار با گردشگری، شامل فروشگاه‌های صنایع دستی، سوغات محلی، شیرینی‌های سنتی، کافه‌های فرهنگی و خدمات گردشگری خرد، می‌تواند به افزایش سرزندگی و مکث‌پذیری

فضا منجر شود. ارتقای کیفیت نماها، حذف الحاقات ناهماهنگ، نورپردازی هویت‌مند شبانه و استفاده از مصالح هماهنگ با بافت تاریخی، نقش مهمی در ارتقای خوانایی و جذابیت بصری این محور ایفا می‌کند.

۲- ارتقای امنیت و کیفیت نورپردازی در فضاهای گردشگری بافت: امنیت و روشنایی مناسب از الزامات اصلی حضورپذیری گردشگران و ساکنان در بافت تاریخی است. بهبود نورپردازی معابر، گذرهای فرعی و فضاهای پیرامون بناهای تاریخی، به‌ویژه در ساعات شب، می‌تواند ضمن افزایش امنیت عینی، امنیت ادراکی را نیز تقویت کند. استفاده از نورپردازی ملایم، یکنواخت و هماهنگ با هویت تاریخی، پرهیز از نورهای زننده و تأکید بر روشن‌سازی گوشه‌ها و نقاط کور فضایی، از جمله اقدامات کلیدی در این زمینه است. هم‌زمان، افزایش حضورپذیری اجتماعی، نظارت طبیعی و ساماندهی کاربری‌های فعال در طبقه همکف، مکمل مؤثری برای ارتقای امنیت محله محسوب می‌شود.

۳- تقویت نقش مسجد جامع به‌عنوان هسته فرهنگی-فضایی گردشگری محله: مسجد جامع قزوین و فضاهای پیرامونی آن می‌تواند به‌عنوان اصلی تجربه تاریخی و فرهنگی گردشگران تبدیل شود. ارتقای کیفیت فضای اطراف مسجد از طریق کف‌سازی یکپارچه و هویت‌مند، ساماندهی بدنه‌ها، بهبود روشنایی شبانه و افزایش ایمنی فضایی، به تقویت حضورپذیری و مکث گردشگران کمک می‌کند. در بناهای تاریخی مجاور، تعریف کاربری‌های فرهنگی و کم‌مزاحم نظیر نمایشگاه‌های کوچک، گالری‌های روایت تاریخ محله، فروش صنایع دستی و محصولات فرهنگی، بدون خدشه به قداست و اصالت بنا، می‌تواند به فعال‌سازی اقتصادی و فرهنگی محدوده منجر شود.

۴- مرمت و بازکاربری کاروانسراها با رویکرد بهره‌برداری فرهنگی-اقتصادی: کاروانسراهای تاریخی محله دباغان، به‌عنوان عناصر شاخص اما عمدتاً متروک، نیازمند رویکردی مبتنی بر مرمت حداقلی و بهره‌برداری تدریجی هستند. تبدیل این فضاها به بازارچه‌های صنایع دستی، فضاهای عرضه سوغات، رستوران‌ها و کافه‌های سنتی با ظرفیت کنترل‌شده، و محل برگزاری رویدادها و نمایش‌های فرهنگی، ضمن حفظ ساختار کالبدی، آن‌ها را به کانون‌های زنده اجتماعی و اقتصادی تبدیل می‌کند. تأمین نورپردازی داخلی و خارجی متناسب، مبلمان هماهنگ با بافت و فضاهای مکث و نشستن، از پیش‌شرط‌های موفقیت این راهبرد است.

۵- ایجاد و تقویت مسیرهای پیاده‌گردشگری پیوسته در بافت تاریخی: تعریف مسیرهای پیاده‌گردشگری پیوسته میان مسجد جامع، کاروانسراها، حمام‌ها و آب‌انبارهای تاریخی، نقش مهمی در سازماندهی حرکت گردشگران دارد. این مسیرها باید با کف‌سازی متمایز، نشانه‌گذاری خوانا، تابلوهای راهنمای چندزبانه، ایستگاه‌های روایت تاریخی و فضاهای مکث کوتاه تجهیز شوند. ارتقای روشنایی شبانه، حذف نقاط کور و تقویت پیوند بصری بناها، استفاده‌پذیری شبانه و امنیت مسیرها را افزایش می‌دهد.

۶- توسعه اقتصاد گردشگری هویت‌محور و جامعه‌محور: با توجه به نقش محوری بعد اقتصادی در پذیرش گردشگری، سیاست‌های حمایتی باید بر تقویت مشاغل هویت‌محور نظیر صنایع دستی، تولید و فروش خوراکی‌ها و شیرینی‌های سنتی، خدمات فرهنگی و گردشگری خرد تمرکز یابد. بهره‌گیری از فضاهای تاریخی و پیرامونی برای استقرار این فعالیت‌ها، زمینه مشارکت مستقیم ساکنان، به‌ویژه زنان و جوانان، را فراهم کرده و پیوندی پایدار میان اقتصاد محلی و هویت تاریخی ایجاد می‌کند.

۷- تقویت مشارکت اجتماعی و مدیریت محلی گردشگری: مشارکت اجتماعی به‌عنوان سرمایه‌ای کلیدی در توسعه گردشگری دباغان، نیازمند تقویت سازوکارهای رسمی، آموزش‌های هدفمند و اعتمادسازی نهادی است. مشارکت فعال ساکنان در فرآیند برنامه‌ریزی، اجرا و بهره‌برداری از پروژه‌های گردشگری، می‌تواند تضمین‌کننده پایداری اجتماعی، پذیرش محلی و موفقیت بلندمدت مداخلات پیشنهادی باشد.

۶. نتیجه‌گیری

این پژوهش با رویکرد کیفی تفسیری و مبتنی بر تحلیل محتوای کیفی داده‌های حاصل از ۳۲ مصاحبه نیمه‌ساختاریافته با ساکنان محله تاریخی دباغان قزوین انجام شد. چارچوب مفهومی پژوهش بر اساس مبانی نظری توسعه گردشگری شهری در بافت‌های تاریخی و در قالب سه بُعد اصلی اقتصادی، اجتماعی و کالبدی تدوین گردید، زیرا مطالعات جدید نشان می‌دهند که توسعه گردشگری در بافت‌های تاریخی از طریق ایجاد فرصت‌های اقتصادی، تقویت انسجام اجتماعی و بهبود کیفیت کالبدی محیط شهری، به احیای پایدار محلات تاریخی کمک می‌کند. بر همین اساس، سؤالات مصاحبه مستقیماً از این چارچوب نظری استخراج شد تا هر سه بُعد مدل مفهومی در میدان تحقیق مورد واکاوی تجربی قرار گیرد. تحلیل داده‌ها از طریق کدگذاری باز، محوری و انتخابی انجام شد که به استخراج ۵۲۱ کد اولیه انجامید. این کدها پس از فرآیند انتزاع مفهومی در قالب ۷ مقوله محوری طبقه‌بندی شدند و در نهایت در یک ساختار مفهومی یکپارچه شامل چهار بُعد اقتصادی، اجتماعی، کالبدی و فرهنگی ادغام شدند. تحلیل نظام‌مند داده‌های کیفی منجر به استخراج هفت مقوله محوری شامل «نگرش به میراث و حفظ بافت»، «رضایت از امکانات شهری»، «ارتقای امنیت و ائمنی محله»، «حفاظت از میراث فرهنگی و هویت محله»، «مشارکت اجتماعی و هم‌افزایی»، «تقویت ظرفیت‌های اقتصادی گردشگری» و «دیدگاه نسبت به مشاغل محلی» شد که در مرحله کدگذاری گزینشی، در قالب یک مقوله نهایی با عنوان «ارتقای یکپارچه ابعاد اقتصادی، اجتماعی، فرهنگی و کالبدی محله تاریخی دباغان مبتنی بر توسعه گردشگری» ادغام شدند. این ساختار مفهومی نشان می‌دهد که از منظر ساکنان، توسعه گردشگری نه یک مداخله تک‌بُعدی، بلکه یک فرآیند چندبُعدی و هم‌افزا است که به صورت هم‌زمان بر ارتقای کیفیت محیط کالبدی، تقویت تعاملات اجتماعی، فعال‌سازی ظرفیت‌های اقتصادی و صیانت از هویت فرهنگی اثرگذار است. این یافته با مبانی نظری پژوهش همخوانی دارد؛ به‌گونه‌ای که مطالعات اخیر بر نقش گردشگری در بهبود زیرساخت‌ها و کیفیت فضایی بافت‌های تاریخی (Dai & Zhang, 2024; Kuzulugil et al., 2023; Zhu et al., 2023)، تقویت فرصت‌های اقتصادی محلی و ایجاد اشتغال (King et al., 2024)، ارتقای تعاملات اجتماعی و مشارکت جامعه محلی (Grahm et al., 2020; Babaei et al., 2023) و حفاظت از میراث فرهنگی و تقویت هویت مکانی (Wang et al., 2023; Jalalian & Beiki, 2023) تأکید کرده‌اند. همچنین، در مطالعات داخلی نیز نقش گردشگری در احیای عملکردی و ارتقای پویایی بافت‌های تاریخی و تقویت ظرفیت‌های اقتصادی و اجتماعی مورد تأیید قرار گرفته است (Aghlara et al., 2024; Soleymanian & Fanni, 2021; Hosseini Tehrani et al., 2020). بر این اساس، مقوله نهایی استخراج‌شده در این پژوهش، تأییدکننده این دیدگاه است که توسعه گردشگری می‌تواند به‌عنوان یک سازوکار یکپارچه، زمینه ارتقای هم‌زمان ابعاد مختلف حیات فضایی و اجتماعی بافت تاریخی را فراهم ساخته و نقش آن را در ساختار عملکردی شهر بازتعریف کند. همچنین نتایج نشان داد که سه بُعد اقتصادی، اجتماعی و کالبدی استخراج‌شده از داده‌ها، به‌طور مستقیم با چارچوب نظری اولیه پژوهش هم‌راستا بوده و یافته‌های تجربی، اعتبار مدل مفهومی اولیه را تأیید می‌کنند. به‌طور مشخص، بُعد اقتصادی با شاخص‌هایی نظیر ایجاد اشتغال، توسعه کسب‌وکارهای محلی و افزایش جریان درآمدی، با یافته‌های رسولي منش و همکاران (۲۰۲۳) و OECD (۲۰۲۴) همخوانی دارد که گردشگری را یکی از محرک‌های اصلی توسعه اقتصاد محلی معرفی می‌کنند. همچنین بُعد اجتماعی شامل ارتقای امنیت، افزایش مشارکت اجتماعی و تقویت تعاملات محلی، با نتایج مطالعات گاروتابرنر و همکاران (۲۰۲۵) و هیگینز-دسیبولس (۲۰۲۴) همسو است که بر نقش گردشگری در تقویت سرمایه اجتماعی و سرزندگی محلات تاریخی تأکید دارند. در بُعد کالبدی نیز یافته‌ها نشان داد که گردشگری می‌تواند موجب مرمت بناهای تاریخی، بهبود زیرساخت‌ها و ارتقای کیفیت محیط شهری شود، که این امر با چارچوب‌های ارائه‌شده توسط UNWTO (۲۰۲۳) و OECD (۲۰۲۴) مطابقت دارد. در نتیجه، یافته‌های تجربی نه تنها چارچوب مفهومی استخراج‌شده از مبانی نظری را تأیید کردند، بلکه نشان دادند ساختار سه‌بُعدی اقتصادی، اجتماعی و کالبدی از قدرت تبیینی کافی برای تحلیل پیامدهای توسعه گردشگری در بافت تاریخی برخوردار است. با این حال، مهم‌ترین یافته تحلیلی

پژوهش، ظهور بُعد فرهنگی به عنوان یک بُعد مستقل و کلیدی در ادراک ساکنان بود، در حالی که این بُعد به صورت مستقل در مدل مفهومی اولیه لحاظ نشده بود. این بُعد شامل مفاهیمی نظیر حفاظت از میراث فرهنگی، تقویت هویت محله، حفظ سنت‌ها و تداوم الگوهای فرهنگی محلی بود. این یافته نشان می‌دهد که از دیدگاه ساکنان، توسعه گردشگری نه تنها یک فرایند اقتصادی یا کالبدی، بلکه یک سازوکار هویت‌ساز و فرهنگ‌محور است. این نتیجه با مطالعات جدیدی که بر نقش گردشگری در تقویت هویت فرهنگی و پایداری میراث تأکید دارند همخوان است (UNWTO, 2023; Garau-Taberner et al., 2025).

در مجموع، نتایج پژوهش نشان داد که توسعه گردشگری در بافت تاریخی دباغان، از منظر ساکنان، یک فرایند چندبعدی و یکپارچه است که به طور هم‌زمان موجب ارتقای وضعیت اقتصادی، تقویت ساختار اجتماعی، بهبود کیفیت کالبدی و تثبیت هویت فرهنگی محله می‌شود. نوآوری اصلی این پژوهش در توسعه مدل مفهومی اولیه از یک چارچوب سه‌بعدی به یک چارچوب چهاربعدی مبتنی بر داده‌های تجربی است. این یافته نشان می‌دهد که بُعد فرهنگی، نه تنها یک پیامد فرعی، بلکه یک مؤلفه ساختاری در فرایند توسعه گردشگری در بافت‌های تاریخی است. این امر ضرورت توجه به ابعاد فرهنگی در برنامه‌ریزی گردشگری محله‌محور را برجسته می‌سازد و چارچوب مفهومی پژوهش را به عنوان یک مدل بومی و مبتنی بر ادراک ساکنان برای تحلیل و هدایت توسعه گردشگری در بافت‌های تاریخی تأیید می‌کند.

مشارکت نویسندگان

نویسنده به تنهایی مسئول ایده‌پردازی، طراحی پژوهش، جمع‌آوری داده‌ها، تحلیل نتایج و نگارش مقاله بوده است.

تشکر و قدردانی

این پژوهش فاقد هرگونه حمایت مالی بوده و حاصل فعالیت علمی نویسنده است.

تعارض منافع

هیچگونه تعارض منافع توسط نویسنده بیان نشده است.

منابع

- Abbasi, M. J., Sajjadi, J., Abdollahi, A., & Rezavian, M. T. (2019). Explanation of factors affecting the development of rural tourism entrepreneurship in Iran. *Journal of Tourism Management Studies*, 15(52), 1-26. <https://doi.org/10.22034/jer.2019.1985978.1020>
- Aghlara, L., Ahmadzadeh, H. and Panahi, A. (2024). Promotion of Tourism Development of Urban Historical-Cultural Places by Re-Creation in the Historical-Cultural Contexts of Tabriz City (Case Study : Zone 8). *Urban Design Discourse a Review of Contemporary Litreatures and Theories*, 5(3), 1-17. <https://doi.org/10.48311/UDD.5.3.1> [In Persian]
- Alejziak, B. W. (2023). Tourism in the face of 21st century challenges. Institute of Tourism Academy of Physical Education. Krakow, Poland.
- Altinkaya, Z., Yilmaz, M.K., Aksoy, M. & Secme, Z.O. (2024). "Social media adoption and export intensity: the moderating role of firm size". *Review of International Business and Strategy*, 34 (1), 102-125. <https://doi.org/10.1108/RIBS-02-2023-0016>
- Antonakakis, N., Dragouni, M., Eeckels, B., & Filis, G. (2019). The tourism and economic growth enigma: Examining an ambiguous relationship through multiple prisms. *Journal of Travel Research*, 58(1), 3–24. <https://doi.org/10.1177/0047287517744671>
- Ateljevic, J., & Page, S. J. (Eds.). (2017). *Tourism and entrepreneurship*. Routledge, Axford, UK, ISBN: 978-0-7506-8635-8.

- Babaei, M. H., Afsharzadeh, N., Ghasemi, J., & Karimian, N. (2023). Analysis of the effects of tourism entrepreneurship on rural development: A case study of the rural areas of Rijab District in Kermanshah Province. *Journal of Entrepreneurship Research*, 2(3), 89-111. <https://doi.org/10.22034/jer.2023.1985978.1020> .[In Persian].
- Brida, J. G., Matesanz Gómez, D., & Segarra, V. (2020). On the empirical relationship between tourism and economic growth. *Tourism Management*, 81, 104131. <https://doi.org/10.1016/j.tourman.2020.104131>
- Brunt, P., & Courtney, P. (1999). Host perceptions of sociocultural impacts. *Annals of Tourism Research*, 26(3), 493–515.
- Cárdenas-García, P. J., & Alcalá-Ordoñez, A. (2023). *Tourism and development: The impact of sustainability—Comparative case analysis*. *Sustainability*, 15(2), 1310. <https://doi.org/10.3390/su15021310>
- Cárdenas-García, P. J., & Pulido-Fernández, J. I. (2019). Tourism as an economic development tool: Key factors. *Current Issues in Tourism*, 22(17), 2082–2108. <https://doi.org/10.1080/13683500.2017.1420042>
- Cárdenas-García, P. J., Sánchez-Rivero, M., & Pulido-Fernández, J. I. (2015). Does tourism growth influence economic development? *Journal of Travel Research*, 54(2), 206–221. <https://doi.org/10.1177/0047287513514297>
- Chen, A., Li, Y., Ye, K., Nie, T., & Liu, R. (2021). Does transport infrastructure inequality matter for economic growth? Evidence from China. *Land*, 10(8), 874. <http://dx.doi.org/10.3390/land10080874>
- Cho, A., & Kim, H. H. S. (2024). Perceived unfairness moderates the association between relative deprivation and subjective well-being: Findings from an East Asian country. *Applied Research in Quality of Life*. <https://doi.org/10.1007/s11482-024-10336-7>
- Currie, C. & Falconer, P. (2014). Maintaining sustainable island destinations in Scotland: The role of the transport–tourism relationship. *Journal of Destination Marketing & Management*, 3(3), 162-172. <https://doi.org/10.1016/j.jdmm.2013.10.005>
- Dai, R., & Zhang, Z. (2024). Cultural heritage and tourism development: Exploring strategies for the win-win scenario of heritage conservation and tourism industry. *Geographical Research Bulletin*, 3, 129–141. https://doi.org/10.50908/grb.3.0_129
- Dastranj, H., Kazemi, M., Kurd, B., Kamalian, A., & Roshan, S. A. (2018). Studying the dimensions and components of tourism entrepreneurship development using the cognitive method of data theory: The Qeshm Island case study. *Geography Magazine*, 9(2), 97–111. <https://dor.isc.ac/dor/20.1001.1.22286462.1398.9.2.7.3> [In Persian]
- Deller, S. (2010). Rural poverty, tourism, and spatial heterogeneity. *Annals of Tourism Research*, 37(1), 180–205. <https://doi.org/10.1016/j.annals.2009.10.001>
- Destek, M. A., & Aydın, S. (2022). An empirical note on tourism and sustainable development nexus. *Environmental Science and Pollution Research*, 29, 34515–34527. <https://doi.org/10.1007/s11356-022-19449-3>
- Ebejer, J. (2023). The benefits of tourism and travel to the tourist’s well-being: A conceptual discussion. In V. Katsoni (Ed.), *Tourism, travel, and hospitality in a smart and sustainable world* (pp. 607–618). Springer. https://doi.org/10.1007/978-3-031-29426-6_38
- Eyuboglu, S., & Eyuboglu, K. (2020). Tourism development and economic growth: an asymmetric panel causality test. *Current Issues in Tourism*, 23(6), 659-665. <https://doi.org/10.1080/13683500.2019.1>
- Fernandez, J. A. S. & Azevedo, P. S. & Martín, J. M. M. & Martín, J. A. R. (2020) Determinants of tourism destination competitiveness in the countries most visited by international tourists: Proposal of a synthetic index. *Tourism Management Perspectives*, 33(3), 435-450. <https://doi.org/10.1016/j.tmp.2019.100582>

- Garcia, B. M. (2021). *Integrating culture in post-crisis urban recovery: Reflections on the power of cultural heritage to deal with crisis*. *International Journal of Disaster Risk Reduction*, 60, 102298. <https://doi.org/10.1016/j.ijdr.2021.102298>
- Grah, B., Dimovski, V., & Peterlin, J. (2020). Managing sustainable urban tourism development: The case of Ljubljana. *Sustainability*, 12(3), 1-17. <https://doi.org/10.3390/su12030792>
- Haller, A. P., Butnaru, G. I., Hârsan, G. D. T., & Ștefănică, M. (2021). The relationship between tourism and economic growth in the EU-28. Is there a tendency towards convergence? *Economic Research – Ekonomska Istraživanja*, 34(1), 1121–1145. <https://doi.org/10.1080/1331677X.2020.1819852>
- Hatami Nejad, H., Aryan-Kia, M., & Qazi, E. (2024). Evaluating tourism attractions influencing the strengthening of the pilgrimage-tourism axis: Case study of Gorgan city. *Journal of Urban Tourism*, 11(3), 107–123. <https://doi.org/10.22059/jut.2024.371828.1186>
- Hosseini Tehrani, S. G. , Rajabi, A. and Eghbali, N. (2020). Analysis of Effective Factors on the Tourism Development of Historical Valuable Texture Case study: District 12 of Tehran. *urban tourism*, 7(3), 51-63. <https://doi.org/10.22059/jut.2020.306337.813> [In Persian]
- Hsu, W.-L., Chang, Y.-J., Mou, L., Huang, J.-W., & Liu, H.-L. (2024). The distribution and accessibility of elements of tourism in historic and cultural cities. *Big Data Cognition and Computing*, 8(3), 29. <https://doi.org/10.3390/bdcc8030029>
- Ibrahim, I., Bas, A., & Zakariya, K. (2023). Cultural heritage and urban tourism in historic cities: Case study of Melaka, Malaysia, and Istanbul, Türkiye. *Journal of Architecture, Planning and Construction Management*, 13(2), 69–81. <https://journals.iium.edu.my/kaed/index.php/japcm/article/view/816>
- Jalalian, S. I., & Beiki, P. (2023). Analysis of factors affecting cultural tourism development in Shiraz metropolis. *Journal of Urban Tourism*, 10(1), 1–21. <https://doi.org/10.22059/jut.2023.351748.1088>
- Javdan, M., Jafarpour Ghalehtemouri, K., Soleimani, M., & Pavee, S. (2024). Community attitudes toward tourism and quality of life: a case study of Palangan village, Iran. *Discover Environment*, 2, Article 117. <https://doi.org/10.1007/s44274-024-00154-x>
- Jimura, T. (2021). *Cultural heritage and tourism in Japan*. Routledge. <https://doi.org/10.4324/9780429019173>
- Kalla, M., & Metaxas, T. (2024). Cultural and heritage tourism, urban resilience, and sustainable development: Comparative analysis of the strategies of Athens and Rome. *Journal of Sustainability Research*, 6(4), e240073. <https://doi.org/10.20900/jsr20240073>
- Khatami Nejad, H., Nasimi, M. A., & Farrokh Saresh, B. (2022). Presenting Factors Influencing the Commercialization of Information Technology in Online Businesses with an Emphasis on the Tourism Industry. *Technology Growth*, 18(70), 32-42. <https://doi.org/10.52547/jstpi.20993.18.70.32>
- Khodapanah, K. (2023). Analysis of effective and promoting factors of rural tourism development from the perspective of villagers: A case study of Hīrān District, Astara Township. *Physical & Social Planning*, 103-116, (1)10. <https://doi.org/10.30473/psp.2023.64008.260>
- Kim, M., Roehl, W., & Lee, S. K. (2020). Different from or similar to neighbors? An investigation of hotels' strategic distances. *Tourism Management*, 76, 1-12. <https://doi.org/10.1016/j.tourman.2019.103960>
- King, B., Richards, G., & Yeung, E. (2024). City neighbourhood branding and new urban tourism. *Current Issues in Tourism*, 27(10), 1649-1665. <https://doi.org/10.1080/13683500.2023.2214719>
- Koo, C., Kwon, J., Chung, N., & Kim, J. (2023). Metaverse tourism: conceptual framework and research propositions. *Current Issues in Tourism*, 26(20), 3268-3274. <https://doi.org/10.1080/13683500.2022.2122781>

- Körmeçli, P. Ş. (2024). Accessibility of urban tourism in historical areas: Analysis of UNESCO World Heritage Sites in Safranbolu. *Journal of Heritage Tourism*, 19(1), 112–128. <https://doi.org/10.1080/1743873X.2024.2314567>
- Kumar, A. (2017). Cultural and heritage tourism: A tool for sustainable development. *Global Journal of Commerce & Management Perspectives*, 6(2), 56–59. <https://doi.org/10.18843/gjcmp/v6i2/10>
- Kuzulugil, A. C., Ünsal, Ö., Yıldız, N., & Aytatlı, B. (2023). Tarihi bir çevrede kent turizminin erişilebilirliğini geliştirmek için mekân dizimine (space syntax) dayalı yöntemi. *Gazi Üniversitesi Mühendislik Mimarlık Fakültesi Dergisi*, 38(4), 2359–2374. <https://doi.org/10.17341/gazimmfd.1077512>
- Li, K. X., Jin, M., & Shi, W. (2018). Tourism as an important impetus to promoting economic growth: A critical review. *Tourism Management Perspectives*, 26, 135–142. <https://doi.org/10.1016/j.tmp.2017.10.002>
- Li, X., Zhang, Y., Wang, H., & Chen, J. (2025). Evaluation of tourism elements in historical and cultural blocks using machine learning: A case study of Taiping Street in Hunan Province. *npj Heritage Science*, 13(1). <https://doi.org/10.1038/s40494-025-01641-x>
- Li Y, Liu Y, Solangi YA (2024) Analysis of factors and strategies for the implementation of sustainable tourism in a green economic structure in China *J Clean Prod* 434:140011. <https://doi.org/10.1016/j.jclepro.2023.140011>
- Lv, Z. (2019). Deepening or lessening? The effects of tourism on regional inequality. *Tourism Management*, 72, 23–26. <https://doi.org/10.1016/j.tourman.2018.11.009>
- Mamirkulova, G., Mi, J., Abbas, J., Mahmood, S., Mubeen, R., & Ziapour, A. (2020). New Silk Road infrastructure opportunities in developing tourism environment for residents better quality of life. *Global Ecology and Conservation*, 24, e01194. <https://doi.org/10.1016/j.gecco.2020.e01194>
- Maxim, C. (2023). *Urbanisation: Trends and issues in world tourism cities*. In A. M. Morrison & D. Buhalis (Eds.), *Routledge Handbook of Trends and Issues in Global Tourism Supply and Demand* (pp. ....). London: Routledge. <https://doi.org/10.4324/9781003260790>
- Nazarabadian, M., & Ghahremani, H. (2024). Enhancing religious tourism in historical urban fabrics through urban design (Case Study: Noghhan Neighborhood, Mashhad). *Tourism of Culture*, 5(17), 52–67. <https://doi.org/10.22034/toc.2024.464214.1161>
- Nenavath, S. (2023). Does transportation infrastructure impact economic growth in India? *Journal of Facilities Management*, 21(1), 1–15. <https://doi.org/10.1108/JFM-03-2021-0032>
- Nguyen, C. P., Schinckus, C., Su, T. D., & Chong, F. H. L. (2021). The influence of tourism on income inequality. *Journal of Travel Research*, 60(7), 1426–1444. <https://doi.org/10.1177/0047287520954>
- Popescu, C. A., Iancu, T., Popescu, G., Croitoru, I. M., Adamov, T., & Ciolac, R. (2024). Rural tourism in mountain rural communities – possible direction/strategies: Case study mountain area from Bihor County. *Sustainability*, 16(3), 1127. <https://doi.org/10.3390/su16031127>
- Prados-Castillo, J. F., Guaita Martínez, J. M., Zielińska, A., & Gorgues Comas, D. (2023). A Review of Blockchain Technology Adoption in the Tourism Industry from a Sustainability Perspective. *J. Theor. Appl. Electron. Commer. Res*, 18, 814 – 830. <https://doi.org/10.3390/jtaer18020042>
- Rana, R. L., Adamashvili, N., & Tricase, C. (2022). The Impact of Blockchain Technology Adoption on Tourism Industry: A Systematic Literature Review. *Sustainability*, 14(7383), 1- 17. <https://doi.org/10.3390/su14127383>

- Şahin Körmeçli, P. (2024). *Accessibility of urban tourism in historical areas: Analysis of UNESCO World Heritage Sites in Safranbolu*. *Sustainability*, 16(6), 2485. <https://doi.org/10.3390/su16062485>
- Sari, A.P., Subianto, A., & Tamrin, M.H. (2024). The Interactions of City Tourism Stakeholders in Indonesia: Lessons from Surabaya Heritage Track. *Social Science and Humanities Journal*. Vol. 8 No. 01 01-29-<https://doi.org/10.18535/sshj.v8i01.900>
- Sasithradevi, A., Nathan, S., Chanthini, B., Subbulakshmi, T., & Prakash, P. (2024). *MonuNet: a high performance deep learning network for Kolkata heritage image classification*. *Heritage Science*, 12, 242. <https://doi.org/10.1186/s40494-024-01340-z>
- Scheyvens, R., & Hughes, E. (2019). *Can tourism help to “end poverty in all its forms everywhere”? The challenge of tourism addressing SDG1*. *Journal of Sustainable Tourism*, 27(7), 1061–1079. <https://doi.org/10.1080/09669582.2018.1551404>
- Scheyvens, R., & Russell, M. (2012). *Tourism, land tenure and poverty alleviation in Fiji*. *Tourism Geographies*, 14(1), 1–25. <https://doi.org/10.1080/14616688.2011.593188>
- Soleymanian, S. and Fanni, Z. (2021). Assessing the Affecting Factors on Tourism in the Historical Context with the Approach of Culture- Base Regeneration (Case Study: Babolsar city). *Tourism Management Studies*, 16(53), 265-292. <https://doi.org/10.22054/tms.2021.51575.2301> [In Persian]
- Szromek, A. R., Kruczek, Z., & Walas, B. (2021). Stakeholders’ attitudes towards tools for sustainable tourism in historical cities. *Tourism Recreation Research*, 46(1), 1–13. <https://doi.org/10.1080/02508281.2021.193177>
- Szymańska, E., Panfiluk, E., & Kiryluk, H. (2021). Innovative solutions for the development of sustainable transport and improvement of the tourist accessibility of peripheral areas: The case of the Białowieża Forest region. *Sustainability*, 13(4), 2381. <https://doi.org/10.3390/su13042381>
- Taleb, T. S. T., Hashim, N., & Zakaria, N. (2023). Mediating effect of innovation capability between entrepreneurial resources and micro business performance. *The Bottom Line*, 36(1), 77–100. <https://doi.org/10.1108/BL-07-2022-0112>
- Uğur, N. G., & Akbiyik, A. (2020). *Impacts of COVID-19 on global tourism industry: A cross-regional comparison*. *Tourism Management Perspectives*, 36, 100744. <https://doi.org/10.1016/j.tmp.2020.100744>
- Virkar, A. R., & Mallya, P. D. (2018). A review of dimensions of tourism transport affecting tourist satisfaction. *Indian Journal of Commerce and Management Studies*, 9(1), 72–80. <https://doi.org/10.18843/ijcms/v9i1/10>
- Wang, L. (2025). Research on the revitalization path of urban historic districts in the context of cultural and tourism integration. *Integration*, 9(3). <https://dx.doi.org/10.47297/wspeiWSP2516-253502.20250903>
- Wang, S. Y., Zhang, J. Y., Wang, F., & Dong, Y. (2023). *How to achieve a balance between functional improvement and heritage conservation? A case study on the renewal of old Beijing city*. *Sustainable Cities and Society*, 98, 102975. <https://doi.org/10.1016/j.scs.2023.102975>
- Yanan, L., Ismail, M. A., & Aminuddin, A. (2024). How has rural tourism influenced the sustainable development of traditional villages? A systematic literature review. *Heliyon*, 10(4), e25627. <https://doi.org/10.1016/j.heliyon.2024.e25627>
- Yang, K., & Liu, J. (2025). Sustainable development strategies for culture–tourism integration in the historic district of Tianzifang, Shanghai. *Buildings*, 15(19), 3480. <https://doi.org/10.3390/buildings15193480>
- Yu, W., Zhu, H., & Zhang, S. (2021). *Sustainable development and tourists’ satisfaction in historical districts: Influencing factors and features*. *Journal of Resources and Ecology*, 12(5), 669–681. <https://doi.org/10.5814/j.issn.1674-764x.2021.05.010>

- Zhang, P. Y. (2004). Urban regeneration: Theory and practice in China's new urbanization. *City Planning Review*, 28(4), 25–30.
- Zhang, Z., Xiong, K., & Huang, D. (2023). Natural world heritage conservation and tourism: A review. *Heritage Science*, 11, 55. <https://doi.org/10.1186/s40494-023-00896-6>
- Zhu, H., Yu, W., & Li, J. (2023). The spatial injustice in tourism-led historic urban area renewal: an analytical framework from stakeholder analysis. *Current Issues in Tourism*, 27, 1229 - 1248. [DOI:10.1080/13683500.2023.2203849](https://doi.org/10.1080/13683500.2023.2203849)
- Ziari, K., & Ariankia, M. (2025). Evaluation and assessment of Kazeroon City tourism in line with the realization of the creative tourism model. *Journal of Urban Tourism*, 12(2), 21–39. <https://doi.org/10.22059/jut.2024.370770.1180>

